

ŠIAULIŲ
UNIVERSITETAS

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR KŪNO KULTŪROS KATEDRA
ATVIRAS TARPTAUTINIS ŽMOGIŠKOSIOS RAIDOS UNIVERSITETAS
„UKRAINA“

Jungtinė socialinio darbo magistrantūros studijų programa

BIRUTĖ RĖZGYTĖ

SOCIALINIS DARBAS SU TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIAIS VAIKAIS
DEINSTITUCIONALIZACIJOS KONTEKSTE

magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė: dr. Kristina Rūdytė
Konsultantė iš Ukrainos: dr. Irina Ivanova

Darbas originalus
(studento parašas)

Šiauliai, 2018

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta *teorinė* socialinio darbo su tėvų globos netekusiais vaikais deinstitutionalizacijos kontekste analizė.

Pusiau struktūruoto interviu metodu buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas atskleisti socialinio darbo su elgesio ir emocijų sunkumų turinčiais, tėvų globos netekusiais vaikais kryptis deinstitutionalizacijos kontekste. Atlikta turinio (content) analizė, lyginamoji analizė.

Tyrimė dalyvavo Ukrainos ir Lietuvos socialinio darbo ekspertai, kurie dirba su tėvų globos netekusiais vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų.

Empirinėje dalyje nagrinėjamos deinstitutionalizacijai besiruošiančių dalyvauti Lietuvos ir Ukrainos socialinių darbuotojų-ekspertų veiklos patirtys, socialinio darbo veiklos kryptys.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Sėkmingai įgyvendinti deinstitutionalizaciją, nebūtina atsisakyti institucinės globos, bet reikia gerinti jos sąlygas ir kokybę, skatinti institucijų novatoriškumą, klientų savarankiškumą, mažinti globojamų vaikų skaičių grupėse, vystyti globą bendruomenėje, įsisavinti finansuojamus struktūrinius fondus, ruošti globėjus, tėvius, darbuotojus.
2. Besiruošiant deinstitutionalizacijai ekspertų patirtys rodo, kad ieškoma globėjų, kurie atitiktų numatytus reikalavimus, turėtų motyvacijos. Globėjams teikiamas materialinis atlygis, bei moralinis visuomenės palaikymas. Ekspertai bendruomenės požiūrį gerina per prevencines, švietėjiškas veiklas, informacijos sklaidą, vaikų įtraukimą į bendruomenę.
3. Siekiant sėkmingai įgyvendinti vaikų globos namų deinstitutionalizaciją būtina kelti socialinių darbuotojų kvalifikaciją, tobulinti globėjų palaikymo sistemą, perorganizuoti vaikų globos, tobulinti vaikų paruošimą bei teikti informavimą globojamiems vaikams.
4. Besiruošiant deinstitutionalizacijai socialinio darbo veiklos kryptys: klientų-vaikų palaikymas, globėjų palaikymas, darbas su bendruomene ir socialinių darbuotojų kompetencijų tobulinimas.

Esminiai žodžiai: deinstitutionalizacija, elgesio ir emocijų sunkumai, pertvarka, vaikų globa.

TURINYS

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	4
1 skyrius. SOCIALINIS DARBAS SU ELGESIO IR EMOCIJŲ SUNKUMŲ TURINČIAIS, TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIAIS VAIKAIS DEINSTITUCIONALIZACIJOS KONTEKSTE: TEORINĖS - METODOLOGINĖS PRIELAIDOS	7
1. 1. Socialinės sistemos teorija vaikystės sociologijos perspektyvoje.....	7
1. 2. Deinstitutionalizacija kaip socialinis, politinė valia paremtas pokytis.....	8
1. 3. Socialinio darbo kryptys su elgesio ir emocijų sunkumų turinčiais, tėvų globos netekusiais vaikais deinstitutionalizacijos kontekste.....	9
1. 5. Geroji socialinio darbo su tėvų globos netekusiais vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų, praktika deinstitutionalizacijos kontekste	16
2 skyrius. SOCIALINIS DARBAS SU ELGESIO IR EMOCIJŲ SUNKUMŲ TURINČIAIS, TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIASI VAIKAIS DEINSTITUCIONALIZACIJOS KONTEKSTE: EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI	23
2.1. Tyrimo metodologija.....	23
2. 2. Tyrimo metodai	24
2. 3. Tyrimo imtis.....	25
2. 4. Socialinio darbo su tėvų globos netekusiais vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų, deinstitutionalizacijos kontekste: Lietuvos ir Ukrainos atvejų analizė.....	27
2. 5. Socialinio darbo su tėvų globos netekusiais vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų, deinstitutionalizacijos kontekste: Lietuvos ir Ukrainos tyrimų rezultatų sugretinimas	39
Išvados	41
Rekomendacijos	42
Literatūra	43
Summary	50
Priedai	67

IVADAS

Problema ir tyrimo aktualumas. Socialinis darbas yra itin reikšmingas šiandieninėje visuomenėje, nes koncentruojasi į žmogų ir jo problemas (Ukrainos Aukščiausioji Rada, 2003). Lietuvoje ir Ukrainoje, viena iš socialinio darbo sričių yra darbas su vaikais, netekusiais tėvų globos. Ukrainoje vien 2007 metais 102924 vaikų neteko tėvų globos. Lietuvoje iš visų globojamų vaikų, net 37,66 proc. vaikų, gyvena vaikų globos namuose (Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnyba, 2014). Lawrence, Carlson, Egeland (2006) teigimu, vaikų globos namai stigmatizuoja vaiką ir turi neigiamos įtakos jo tolimesniam gyvenimui. Remiantis Iryani, Ruzyanei, Azhar, Koon, Salwina (2013), nustatyta, kad vis daugiau institucijoje globojamų vaikų, patiria elgesio ir emocijų sunkumus. Todėl viena pagrindinių numatytų strategijų Lietuvoje yra pertvarkyti globą teikiančias institucijas, siekiant sumažinti neigiamas vaikų gyvenimo sąlygas vaikų globos namuose ir mažinti institucinę priklausomybę¹.

Skirtingų šalių autoriai skirtingai įvardijasi kokiais iššūkiais susiduriama ir kas lemia sėkmingą deinstitutionalizacijos pasiruošimą. Atskleidžiama, kad būtina kelti darbuotojų kvalifikaciją ir juos paruošti deinstitutionalizuotam socialiniam darbui, taip pat panaudoti kitus žmogiškuosius išteklius tikslingai (Hudson, 2016; Andreytsiv, 2017; Ukrainian Centre for Social Reforms, 2010; Kwabena 2014). Ivanova ir Bagdonov (2015) pabrėžia, kad deinstitutionalizacijos pasiruošimo sėkmė priklauso nuo tinkamo finansavimo, globėjų ir vaikų palaikymo, bendruomeninių paslaugų prieinamumo. Zaprutko, Nowakowska, Kus, Poglodzinski (2014), The umbrella organisation of SOS Children's Villages in Ukraine (2015) deinstitutionalizacijai įgyvendinti rekomenduoja ne likviduoti, tačiau reorganizuoti vaikų globą teikiančias institucijas gerinant teikiamų paslaugų kokybę. Dunajevo (2011), Ivanova, Bogdanov (2015), Salisbury, Killaspy, King (2017), Owen, Griffiths, Condilac (2015) rekomenduoja vystyti bendruomenines paslaugas ir įtraukti globėjus ir globojamus vaikus į bendruomenę, taip ne tik mažinant atskirtį, bet ir gerinant bendruomenės požiūrį į globojamus vaikus.

Sėkminga deinstitutionalizacija priklauso ne tik nuo bendruomeninių paslaugų vystymo, globėjų paruošimo ir tinkamo finansavimo, tačiau ir nuo to, kaip bus įveikiami tam tikri iššūkiai ruošiantis deinstitutionalizacijai. Lietuvoje daugumai stacionarią vaikų globą teikiančių įstaigų deinstitutionalizacijos pasiruošimui gerinti tikslinga atlikti tyrimą ne tik Lietuvoje, bet ir išoriniam požiūriui atspindėti užsienio šalyje - Ukrainoje, kuriame būtų

¹Lietuvos Respublikos Socialinės Apsaugos ir Darbo Ministro Įsakymas dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų plano patvirtinimo (2014). Vilnius.

išanalizuotas deinstitutionalizacijai besiruošiantis socialinis darbas su elgesio ir emocijų sunkumų turinčiais, tėvų globos netekusiais vaikais.

Probleminiai tyrimo klausimai. Kaip vykdomas socialinis darbas su tėvų globos netekusiais vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų, deinstitutionalizacijos kontekste? Kokios socialinio darbo kryptis dirbant su tėvų globos netekusiais vaikais, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų deinstitutionalizacijos kontekste?

Tyrimo objektas – socialinio darbo su elgesio ir emocijų sunkumų turinčiais, tėvų globos netekusiais vaikais, kryptis deinstitutionalizacijos kontekste.

Tyrimo tikslas – atskleisti socialinio darbo su elgesio ir emocijų sunkumų turinčiais, tėvų globos netekusiais vaikais, kryptis deinstitutionalizacijos kontekste.

Tyrimo uždaviniai:

1. Taikant teorines-metodologines prielaidas, aktualizuojant gerąją užsienio šalių deinstitutionalizacijos praktiką, atskleisti deinstitutionalizacijai besiruošiantį socialinį darbą su elgesio ir emocijų sunkumų turinčiais, tėvų globos netekusiais vaikais.
2. Taikant kokybinio tyrimo metodus, atskleisti deinstitutionalizacijoje besiruošiančių dalyvauti Lietuvos ir Ukrainos socialinių darbuotojų patirtis, dirbant su elgesio ir emocijų sunkumų turinčiais, tėvų globos netekusiais vaikais.
3. Taikant kokybinio tyrimo metodus, identifikuoti ir atskleisti Ukrainos ir Lietuvos ekspertų rekomendacijas vaikų globos namų deinstitutionalizacijai.
4. Taikant teorinių ir empirinių duomenų analizę, sugretinti Lietuvos ir Ukrainos socialinio darbo ekspertų, dirbančių su elgesio ir emocijų sunkumų turinčiais, tėvų globos netekusiais vaikais, socialinio darbo veiklos kryptis.

Tyrimo metodologija ir metodai.

Kokybiniame tyrime vyrauja fenomenologinis požiūris į tyrimo objektą. Atliekant tyrimą, orientuotasi į įvairiapusę respondentų patirtį ir jo raišką pasisakymuose, kurie geriausiai atitinka šios patirties turinį (Smith, Flower, Larkin, 2009).

Magistro darbe taikomi tyrimo metodai vadovaujantis socialinių sistemų teorija. Socialinės sistemos teorija aiškina, kaip funkcionuoja tarpusavyje sistemų nariai sudarydami sistemą. Socialinių sistemų teorija susideda iš organizacijų (elementų), t.y. iš žmonių ir jų sąveikos. Socialinis darbuotojas, šiuo atveju deinstitutionalizacijos kontekste, dirba ne tik su vaikais, bet ir su vaikui artima aplinka, tėvais, šeima, bendruomene. Socialinė sistema sudaryta iš žmonių grupių, kurios susijusios glaudžiais ryšiais, o jų veikla – koordinuojama. Pagrindinė sistemos savybė – vientisumas (Barkauskienė, 2013). Sisteminiis teorijos modelis padeda socialiniam darbuotojui nustatyti socialinių sistemų ribas ir jų sąveikas bei santykius, funkcionavimo tikslus, bei normas, raidos aspektus ir būdus. Siekiama išsaugoti bei plėtoti ryšius

tarp skirtingų aplinkos bei asmens sistemų - organizacijų, įtraukti asmenį į įvairias sistemas ir sistemų santykių pokyčių pagrindu padėti spręsti socialines asmens problemas (Vaicekauskienė, 2009).

Magistro darbe taikomi teoriniai bei empiriniai tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, pusiau struktūruotas ekspertų interviu, turinio (content) analizė, lyginamoji analizė. Pusiau struktūruota interviu pranašumas leidžia plačiau pamatyti situaciją ir ją analizuoti.

Tyrimo imtis. Tyrimo dalyvių atranka buvo vykdoma tikslinės netikimybinės atrankos būdu, kai tiriamųjų pasiskirstymas populiacijoje nėra tiksliai žinomas (Kardelis, 2002; Tidikis, 2003). Tyrime taikyta netikimybinė kokybinė imtis, kuri yra formuojama tyrėjo nuožiūra, remiantis kokybinių tyrimų kriterijais. Tyrime dalyvavo iš viso 10 respondentų. Apklausti 5 socialinio darbo ekspertai Lietuvoje, kurie ruošiasi dalyvauti deinstitutionalizacijos procese ir turi ne mažesnę nei 10 metų stažą ir 5 socialinio darbo ekspertai Ukrainoje, kurie dirba šeimos, jaunimo ir vaikų centre su vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų.

Pagrindinės sąvokos:

Socialinis darbas – tai veikla, padedanti asmeniui, šeimai spręsti savo socialines problemas pagal jų galimybes ir jiems dalyvaujant, nežeidžiant žmogiškojo orumo ir didinant jų atsakomybę, pagrįstą asmens, šeimos ir visuomenės bendradarbiavimu (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2006, Nr.17-589).

Deinstitutionalizacija – egzistuojančios institucinės struktūros išardymas (Dunajevs, 2011).

Likęs be tėvų globos vaikas – vaikas iki 18 metų, kuriam įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji ar nuolatinė globa (rūpyba)².

Magistro darbo struktūra. Šį magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas (93 šaltiniai), išplėstinė santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 8 lentelės. Prieduose pateikiama operacionalizacija, tyrimo klausimynas. Darbo apimtis – 66 puslapiai, įskaitant išplėstinę santrauką anglų kalba.

² Lietuvos Respublikos Socialinės Apsaugos ir Darbo Ministro Įsakymas dėl Lietuvos Respublikos Socialinės Apsaugos ir Darbo Ministro 2002 m. Balandžio 18d. Įsakymo Nr. 56 „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo, 2007 m. Nr. A1-145. Vilnius.

1. SOCIALINIS DARBAS SU ELGESIO IR EMOCIJŲ SUNKUMŲ TURINČIAIS, TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIAIS VAIKAIS DEINSTITUCIONALIZACIJOS KONTEKSTE: TEORINĖS- METODOLOGINĖS PRIELAIDOS

1. 1. Socialinės sistemos teorija vaikystės sociologijos perspektyvoje

Vaikystės sociologijos raida padėjo pagrindą tyrimams, susijusiems su bendra vaikų gerove ir su institucijų žala. Vaikystės sociologijos paradigma Lietuvoje ir pasaulyje yra gana naujas reiškinys, vis dar beįsitvirtinantis akademiniuose moksliniuose tyrimuose bei teorijose. Metodologiniu deinstitutionalizacijos pagrindu vaikystės sociologijos perspektyvoje galima vadinti socialinės sistemos teoriją. Socialinių sistemų teorijos raida prasideda nuo amerikiečių sociologo Talcott Parsons (1902–1979), kuris ir iki šiol buvo pagrindinis sistemų teorijos atstovas (Wagneris, 2003). Socialinių sistemų teorija yra integruojantis socialinio darbo modelis, kuris skiria daug dėmesio aplinkos pokyčiams ir jų įtakos asmeniui analizei (Vaičekauskienė, 2009).

Sistemos susideda iš organizacijų (elementų), o pastarosios iš žmonių – darbuotojų, klientų, šiuo atveju, tėvų globos netekusių vaikų, globėjų, tai yra – žmonių grupių, kurios susijusios glaudžiais ryšiais, o jų veikla – koordinuojama. Socialinių darbuotojų aktyvumas, darbo kokybė ir kiti rezultatai priklauso ne tik nuo motyvacijos, bet ir nuo daugelio kitų organizacijos veiksmų, kurie tarpusavyje yra glaudžiai susiję. Pagrindinė sistemos savybė – vientisumas. Objektas kaip visuma – tai objektas tiriamas ir modeliuojamas kartu su aplinka, įvertinant ryšius, savybes, abipusius poreikius ir taip pasiekiami daug geresnių rezultatų (Barkauskienė, 2013). Sisteminiis teorijos modelis padeda socialiniam darbuotojui nustatyti socialinių sistemų ribas ir jų sąveikas bei santykius, funkcionavimo tikslus, bei normas, raidos aspektus ir būdus. Siekiama išsaugoti bei plėtoti ryšius tarp skirtingų aplinkos bei asmens sistemų - organizacijų, įtraukti asmenį į įvairias sistemas ir sistemų santykių pokyčių pagrindu padėti spręsti socialines asmens problemas, atliekant praktinį intervencinį socialinį darbą (Vaičekauskienė, 2009).

Sistemų teorija siekiama kad funkcionuojanti socialinė sistema turėtų patenkinti daugumą savo veikėjų poreikių, taip pat, sistema privalo pasiekti adekvataus savo narių dalyvavimo (Šapelytė, Rimeikytė, 2014). Tačiau socialinė sistema ne visuomet yra gera pati savaime. Galima teigti, kad plačiąja prasme sistemos prievarta apibrėžiama kaip valstybės pagalba (jos nebuvimas), kuri žaloja vaiką. Ji pasireiškia nuo paslaugų vaikui trūkumo, vaiko poreikių nepaisymo, daugkartinių apklausų, suvedimo į akistatą su prievartautoju iki tiesioginės prievartos institucijoje. Sistemos prievartos apraiškos veiksniai suskirstyti į tris grupes: paslaugų

trūkumą, teikiamų paslaugų ydingumą, tiesioginę seksualinę, fizinę ar emocinę prievartą institucijoje. Apžvelgiant sistemos prievartos priežastis, akcentuojama išteklių, tarpinstitucinės koordinacijos, darbo įgūdžių ir apmokymų stoka, darbo efektyvumo peržiūros, personalo palaikymo ir kontrolės stoka bei vaiko neįtraukimas į apsaugos procesą. Tiek Lietuvos mokslininkė Sadauskaitės (2015), tiek Ukrainos mokslininkė Andreytsiv (2017) tvirtina, kad kovojant su sistemos prievarta ypač svarbu griežtinti pagalbos institucijų personalo atranką, užtikrinti darbuotojų mokymus ir paramą jiems, nustatyti pagalbos darbo standartus, tikrinti paslaugų teikimo efektyvumą bei sukurti sistemos prievartos demaskavimo mechanizmą. Iš ties sisteminės struktūros, kurios inicijuoja įvairių įstaigų kūrimą, situacija Lietuvoje yra gana sudėtinga – ne visuomet užtikrinama vaiko gerovė bei sistemos indėlis yra minimalus.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinė sistemų teorija su tėvų globos netekusiais vaikais susideda iš organizacijų, tokių kaip socialinis darbuotojas, globojamas vaikas, globėjas ir kt. Nors ir sistemų teorija turėtų patenkinti dauguma savo dalyvių poreikių, tačiau tai neįmanoma be adekvataus narių dalyvavimo. Sistemos teorija siekiama įmanomo geriausio rezultato visiems sistemos dalyviams per komunikavimą ir bendradarbiavimą, tačiau pati socialinė sistema ne visuomet yra gera savaimė. Trūksta vaikams paslaugų, ne visada paisomi jų poreikiai, taip pat sudėtinga išlaikyti vientisą, sistemingą, nenutrūkstantį procesą.

1. 2. Deinstitutionalizacija kaip socialinis, politinė valia paremtas pokytis

Skirtingi mokslininkai, skirtingai apibrėžia deinstitutionalizaciją. Deinstitutionalizacija – egzistuojančios institucinės struktūros išardymas (Dunajevs, 2011). Visi planuojamos transformacijos, globos įstaigos apimčių mažinimo ir (arba) uždarymo procesai, kartu sukuriant įvairių kitų vaikų globos paslaugų, kurios reglamentuojamos pagal teisėmis pagrįstus ir į rezultatus orientuotus standartus ir yra deinstitutionalizacija (UNICEF, 2010). Deinstitutionalizacija taip pat suprantama, kaip laipsniškas esamos sistemos pertvarkymas ir bendruomeninių paslaugų plėtra (Dunajevs, 2011). Deinstitutionalizacija tarsi išvystytas transformacijos procesas, institucijų pertvarka ar jų uždarymas, užtikrinant kitų paslaugų, reikalingų vaiko globali įgyvendinimą ir prieinamumą, remiantis numatytais standartais (UNICEF, 2012).

Eurochild (2012) institucinės globos pertvarkos apibrėžimas numato tris esminius elementus procese. Siūloma laikyti, kad deinstitutionalizacija reformuoja šalies alternatyvią globos sistemą, kuria siekiama: mažinti priklausomybę nuo institucinės globos, plėtojant paslaugas, šeimos ir bendruomenės parentu požiūriu; išvengti vaikų nuo tėvų atskyrimo, teikiant tinkamą paramą šeimoms ir bendruomenėms; paruošti vaikus išėjimui iš globos institucijos, užtikrinant socialinę įtrauktį sklandžiai pereinant į savarankišką gyvenimą.

Ukrainos mokslininkų Zaprutko, Nowakowska, Kus, Poglodzinski (2014) teigimu, deinstitutionalizacijos apibrėžimas yra platus, deinstitutionalizacija reiškia ne tik institucinės globos atsisakymo faktą. Ivanova, Bagdonov (2013) teigia, kad tai yra kur kas daugiau. Tai kompleksinis, daugiasluoksnis procesas, kuris yra koordinuojamas keletu sistemų. Deinstitutionalizacija- politinis ir socialinis procesas, kurio metu atsisakoma institucinės globos, siekiant efektyviai išnaudoti kompleksines bendruomenines paslaugas, kurios skirstomos į švietimo, įsidarbinimo ir kasdieninio gyvenimo (Jones, Kami, 2016; Ferraina, 2014; Turnpenny, 2016; Ivanova, Bogdanov, 2015).

Remiantis Šumskiene (2014), deinstitutionalizacija suprantama, kaip atsisakymas paternalistinio, moralinį neatsakingumą skatinančio modelio. Deinstitutionalizacija yra individų perkėlimas iš institucijų gyventi ir būti globojamiems bendruomenėje, siekiant skatinti savarankiškumą. Pasiruošimas deinstitutionalizacijai nėra tik vaikų globos namų uždarymas, Remiantis Eurochild (2012), Hope & Homes for Children (2012), Ivanova, Bogdanov (2015) deinstitutionalizacija tai:

- sisteminis, paremtas politine valia pokytis, kurio galutinis rezultatas yra sumažėjusi priklausomybė nuo institucinės globos ir padidėjęs priėjimas prie paslaugų, kurių tikslas yra išlaikyti vaikus jų biologinėse šeimose ir bendruomenėse.
- Politine valia paremtas reformos procesas, kuriuo siekiama: 1) mažinti priklausomybę nuo institucinės ir stacionarios globos, didinant globą ir paslaugas šeimos ir bendruomenės aplinkoje; 2) užkirsti kelią vaikų atskirymui nuo tėvų, teikiant tinkamą paramą vaikams, šeimoms ir bendruomenėms; 3) plėtoti paramą ir pagalbą asmenims, paliekantiems globą (tiek institucinę, tiek išeinantiems iš globėjų šeimų ir šeimynų), užtikrinant šių asmenų socialinę įtrauktį ir sklandų perėjimą iš globos į savarankišką gyvenimą

Apibendrinant galima teigti, kad pasiruošimas deinstitutionalizacijai nėra tik globą teikiančių institucijų uždarymas. Tai bendruomeninių paslaugų plėtojimas, savarankiškumo skatinimas. Pertvarka norima mažinti asmenų priklausomybę nuo institucinės globos, teikti prevencinę pagalbą šeimoms, globėjams, taip pat tinkamai paruošti vaikus išėjimui iš globos namų. Deinstitutionalizuojami vaikų globos namai siekiant palaikyti vaikus, formuoti socialines paslaugas, taip pat tinkamai ruošti globėjus, bei vystyti darbą ir paslaugas bendruomenėje.

1. 3.Socialinio darbo kryptys su elgesio ir emocijų sunkumų turinčiais, tėvų globos netekusiais vaikais deinstitutionalizacijos kontekste

Remiantis World Health Organization (2001) teigimu, psichikos sveikata – tai pasireiškiančių psichinių sutrikimų nebuvimas. Sutrikus psichiniai sveikatai gali pasireikšti

įvairūs negalavimai ir sunkumai. Vieni iš jų yra elgesio ir emocijų sunkumai. Remiantis Ališausku, Šimkiene (2013), Tarptautinių lygų klasifikacija (2008), emocijų sutrikimai pasireiškia nerimu dėl savo elgesio, mokymosi, namų darbų, egzaminų, ateities, įprastos veiklos vengimu, nuolatine liūdna nuotaika, irzlumu, jautrumu, ankstesnio susidomėjimo praradimu bei nuovargiu ir įtampa, taip pat elgesio sutrikimas apibūdinamas kaip būdingas pasikartojantis ir nuolatinis asocialaus, agresyvaus arba nepaklusnaus elgesio stereotipas. Šinkariova (2010), Clinton (2016), Raslavičienė, Zaborskis (2002), Galkienė (2005), Sturlienė (2007), WHO (2001), Frank (2010), Young-Pelton, Cheryl, Dotson (2017) ir kt. vieningai teigia, kad elgesio ir emocijų sunkumai pasireiškiantys ilgą laiką – sukelia negalią. Biliūnienė, Miltenienė (2013) teigimu, vis daugiau vaikų turi elgesio ir emocijų sunkumų. Todėl tokių vaikų daugėja ir globos institucijose. Institucinė vaiko globa pastaraisiais metais kritikuojama kaip ydinga vaiko visapusiškam vystymuisi ir ugdymui, tačiau pastebima, kad prasidėjusi sistemos pertvarka yra sudėtingas procesas, pastaraisiais metais daugiausia stringantis dėl politinės valios stokos, dalyvaujančių subjektų (valdžios institucijų, globos namų, bendruomenių, mokslininkų) aktyvaus ir darnaus veikimo bei bendradarbiavimo trūkumo (Gvidaitė, Šimkonytė, 2016). Lietuvoje pasiruošimas vaikų globos namų deinstitutionalizacijai įvardijamas, kaip pertvarka - perėjimas nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų, kurios yra artimesnės šeimai (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2016). Deinstitutionalizacijai įgyvendinti Lietuvoje yra numatyta veiksmų strategija, kuria siekiama sumažinti asmenų priklausomybę nuo institucinės globos. Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų planu, vienu iš tikslų, siekiama 2014–2020 m. laikotarpiu užtikrinti darnią aplinką ir sąlygas kiekvienam vaikui (ir neįgaliam vaikui) augti savo šeimoje, o likusiems be tėvų globos vaikams augti globėjų, įtėvių šeimoje ar šeimynoje ir gauti pagalbą bendruomenėje. Strategijoje vaikų globos namų pertvarkai Lietuvoje yra numatyta: bendruomeninių paslaugų vaikams, jų šeimoms sistemos sukūrimas: paslaugų teikimas ir paslaugų infrastruktūros plėtra; vaikų patekimo į institucinę globą prevencija; bandomieji socialinės globos įstaigų perėjimo (pertvarkos) projektai (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva nuo 2014 - 2020 m. vykdoma Institucinės globos pertvarka, 2014). California family child care home licensing regulation highlights (2015) numatyta, kad vaikai patyrę smurtą, prievartą, nepriežiūrą, gyvena šeimos vaikų globos namuose, kurie skirstomi į mažuosius – iki 8 vaikų skaičiaus ir didžiuosius – iki 14 vaikų šeimoje. Lietuvoje vaikų globos namuose vaikų skaičius gali svyruoti nuo 8 iki 15 vaikų šeimynoje, tačiau siekiant išvengti institucinės globos ji pertvarkoma. Taip pat vykdomoje Vaiko gerovės plėtros 2013-2020 metų strategijoje (2013), kurioje numatyta paskirtis – sukurti vaiko gerovę užtikrinančių paslaugų ir priemonių sistemą, kuri sudarytų palankias sąlygas vaikui

augti saugioje aplinkoje ir gauti reikiamą pagalbą. Taip pat iš čia atsiranda naujos sąvokos: vaikus prižiūrinti (atraminė) šeima, specializuota globėjų (rūpintojų) šeima, profesionali globėjų (rūpintojų) šeima, asmeninio padėjėjo pagalba. Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community Based Care (2012) tikslas – mažinti institucinę globą Europoje, taip pat ir Lietuvoje, asmenims turintiems protinę, fizinę negalias ar sveikatos, elgesio ir emocijų sutrikimus, taip pat senyvo amžiaus asmenims, apleistiems ir tėvų globos netekusiems vaikams. Vis dažniau akcentuojama svarba gyventi ir augti šeimoje ar šeimai artimoje aplinkoje. Tam pasiekti, įgyvendinami projektai, kurių vienas naujausių įgyvendinamų projektų yra bendruomeninių vaikų globos namų kūrimas, kuris gali būti butuose iki 8 vaikų, ar atskirame name iki 10 vaikų apgyvendinimas kartu su socialiniais darbuotojais ir jų padėjėjais. Tikimasi, kad tokie projektai Lietuvoje padės gerinti bendruomenių požiūrį į globojamus vaikus, didins atsakomybę ir supratingumą. Galima išskirti pagrindines deinstitucionalizacijai besiruošiančio socialinio darbo veiksmų sritis, dirbant su vaikais, netekusiais tėvų globos, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų (Turnpenny, 2016; Ferraina, 2014; Jones, Kami, 2016; Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje 2014-2020):

- **klientų – vaikų palaikymas;**
- **globėjų/rūpintojų palaikymas ir tėvių mokymas;**
- **darbas su bendruomene;**
- **darbuotojų kvalifikacijos kėlimas ir perkvalifikavimas**

Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje 2014-2020, numatyta, kad **klientų, šiuo atveju, vaikų palaikymas** socialiniame darbe susideda iš asmeninių paslaugų formavimo, įtvirtinimo ir palaikymo. Vaiko gerovės plėtros 2013-2020 projekte numatyta, kad socialinis darbas globos sferoje yra neatsiejamas nuo savarankiškų įgūdžių formavimo, sukuriant kuo šeimai artimesnes sąlygas augti. Šumskienė (2014), Jones, Kami (2016), tvirtina, kad diegiamos naujos paslaugos vaikams ar neįgaliesiems asmenims, institucinėje globoje, teikia tik minimalius pokyčius, faktiškai neturinčius didelės reikšmės, todėl būtina jų reformacija, institucinės globos mažinimas ir jos kaita. California family child care home licensing regulation highlights (2015) numatyta, kad vaikai patyrę smurtą, prievartą, nepriežiūrą, gyvena šeimos vaikų globos namuose, kurie skirstomi į mažuosius – iki 8 vaikų skaičiaus ir didžiuosius – iki 14 vaikų šeimoje. Lietuvos Valstybinio audito ataskaita (2014) numato, kad norint institucinės vaiko globos gerinimo, būtina užtikrinti visapusišką pagalbos mechanizmą. Privaloma vykdyti tėvų įsitraukimą į pagalbą, juos lankyti, stebėti ir fiksuoti pokyčius, kurti tinkamas programas, apmokymus, skatinti tarpusavio bendradarbiavimą ir motyvuoti domėtis vaiku, jį lankyti, stiprinti tarpusavio ryšį. Siekiant

suformuoti savarankišką asmenybę, gebančia atsakingai priimti sprendimus ir funkcionuoti visuomenėje privalomas asmeninių socialinių paslaugų formavimas ne tik vaikui, bet ir jo tėvams. Jei vaikų globos namuose asmenines socialines paslaugas užtikrina ir formuoja socialiniai darbuotojai, tai su tomis šeimomis, kurios yra įtrauktos į rizikos sąrašą, dirba ne tik socialiniai darbuotojai, bet ir NVO, krizių centrai, šeimos centrai, vaikų dienos centrai ir kitos su vaiko teisių apsauga susijusios organizacijos bei įstaigos. Todėl svarbu akcentuoti, kad siekiant sėkmingo darbo su vaiku gyvenančiu vaikų globos namuose, tikslinga yra dirbti sistemingai ir su jo šeima.

Norint atsisakyti ar sumažinti priklausomybę nuo institucinės vaikų globos, būtinas tinkamas **globėjų/rūpintojų ir tėvių mokymas**, kurie teiktų socialinę globą vaikams. Socialinė globa – tai įvairiapusis rūpinimasis vaiku, kuriuo negali rūpintis jo tėvai – laikinai arba ilgesnį laiką, kartais iki pat vaiko pilnametystės (Žiburio fondas, 2016). Kaip prevencija stacionariai globai, pradedama įgyventi socialinių globėjų paslauga, kuri yra viena iš alternatyvų stacionariai globai. Lietuvoje numatomi profesionalių ir laikinų socialinių globėjų mokymai (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva nuo 2014 - 2020 m. vykdoma institucinės globos pertvarka, 2014). Socialinis globėjas – tai atranką ir mokymus praėjęs asmuo, kuris iškilus poreikiui bus pasiruošęs į savo namus priimti be tėvų globos likusį vaiką, kol jam bus surasti nuolatiniai globėjai arba vaiką vėl bus pasirengę auginti biologiniai tėvai. Pleckevičienė V. (2015) socialinius/profesionalių globėjus įvardija, kaip fizinius asmenis, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka teikiantys laikinas ir nuolatinės profesionalias socialines paslaugas vaikams, nesusijusiems giminystės ryšiais, likusiems be tėvų globos, specialiai apmokyti, gebantys sukurti vaikui, patyrusiam traumą, saugią aplinką, kurti ilgalaikius santykius. Socialiniai globėjai reikalingi todėl, kad kilus krizinei situacijai vaikų namuose, jie nepatirtų streso staiga išimti iš šeimos ir patekę į krizių centrą. Daugelyje pasaulio šalių numatoma, kad vaikas, paimtas iš šeimos, kai tėvams apribojama valdžia, patenka pas laikinus globėjus. Remiantis Kendal ir Karageorge(2008) efektyviausias būdas globoti vaiką, laikinai apribojus tėvų valdžią, yra pasitelkti profesionalius globėjus, kurie yra kvalifikuoti ir nuolat apmokomi. Kaip teigia Schofield, Beek, Ward, Biggart (2013), globojamas vaikas šeimoje yra natūralusis procesas, tačiau profesionalių globėjų pagalba toks pat profesionalus ir atsakingas, numatomi aukšti kokybės standartai, kurie užtikrinami ne tik per mokymus, bet ir vertinimus. Lietuvoje Valstybinio audito ataskaita (2014) rekomenduoja tobulinti globėjų paieškos ir mokymo sistemą, kurti profesionalių globėjų sistemą, skatinti šeimynų steigimą savivaldybėse, didinti pagalbos vaikus globojančiai šeimai prieinamumą. Schofield, Beek, Ward, Biggart (2013) tvirtina, kad globoti vaikus yra itin atsakingas ir pasiaukojimo reikalaujantis darbas už kurį reikalingas atitinkamas atlygis, kaip motyvacija ir paskatinimas, taip pat turint omenyje, kad globa vyksta

socialinio globėjo namuose. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2016) priimtas nutarimas, kad mokama ne tik išmoka globojamam vaikui, kuri sudaro 152 eur, bet ir tikslinis priedas 159 eur vaiko globėjui (rūpintojui). Socialiniams globėjams bus skiriama 285 eurų išmoka už vieną globojamą vaiką per mėnesį, jei vaikas turės negalią, išmokos dydis sieks 475 eurus. Taip pat numatytos 400 eurų dydžio išmokos gyvenimo sąlygoms vaikui sukurti bei 190 eurų dydžio išmokos vaiko laukimo laikotarpiu. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva nuo 2014 - 2020 m. vykdoma Institucinės globos pertvarkoje (2014), reglamentuojama, kad pagalbos sistemos globėjams ir įtėviams kūrimas yra ypatingai svarbus, norint išvengti vaiko patekimo į globos namus.

Kita iš prevencinių priemonių patekimui į vaikų globos namus yra **socialinis darbas su bendruomene**. Bendruomeninės paslaugos – alternatyvios institucinei globai įvairių formų ir rūšių, aukštos kokybės bendruomenėje teikiamos socialinės, sveikatos priežiūros, švietimo, kultūros ir kt. paslaugos, kurios užtikrina asmens galimybę gyventi bendruomenėje ir gauti joje specializuotą pagalbą, atitinkančią individualius asmens ar šeimos poreikius, vaikui – augti šeimos aplinkoje, bei skatina paslaugos gavėjų savarankiškumą, visapusišką dalyvavimą bendruomenėje ir socialinę įtrauktį (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo). Todėl ypatingai svarbus dėmesys turi būti skirtas bendruomenei ir jos potencialo išnaudojimui. Gvidaitė, Šimkonytė (2016) teigia, kad vaikų globos namų deinstitalizacija yra nacionalinio lygmens problema ir šis procesas neįmanomas be didesnio visos visuomenės įsitraukimo ir žmonių sąmoningumo pokyčių. Remiantis Jurkuvienė (2014), prioritetas globos namų pertvarkai Lietuvoje, yra įsitraukimas ir bendruomeninių paslaugų analizę, paieškos kaip „įžeminti“ ir įgyvendinti savivaldybių lygmeniu, bei rasti būdų efektyvesnei paslaugų plėtrai. Remiantis Jungtinių Tautų rekomendacijomis (2009), alternatyviajai vaikų globai, bendruomeninės paslaugos gali būti šeimos stiprinimo, socialinio palaikymo paslaugos. Pirmoji paslaugų rūšis - rengiami tėvystės kursai taip pat apie pozityvius tėvų-vaikų santykius, teikiama parama užimtumui ir socialinei paramai. Antroji paslaugų rūšis - palaikančios socialinės paslaugos gali būti dienos globa, tarpininkavimas, finansinių įgūdžių mokymas, tėvams ir vaikams su negalia. Abi paslaugų rūšys privalo būti integruotos, lengvai prieinamos bendruomenėje. Kukuraitis (2016) teigia, kad socialinės apsaugos ir darbo ministerijos jau vystomiems socialinio darbo ir pagalbos šeimoms įrankiams ir pateiktame „Bendruomeninių pasaugų šeimai modelyje“ siūlo aktyviau į šį procesą įsitraukti seniūnijas bei savivaldybes. Pasak Kukuraičio (2016), vienas modelio tikslų yra pasiekti, kad pačios šeimos ir bendruomenės būtų aktyvinamos spręsti savo problemas. Remiantis The umbrella organisation of SOS Children's

Villages in Ukraine (2015), į pagalbą šeimai turi būti įtraukta ne tik bendruomenė, bet kuo didesnė atsakomybė paliekama šeimai, kad ji būtų suinteresuota išeiti iš krizinių situacijų. „Bendruomeninių paslaugų šeimai modelis“ yra vienas labiausiai atspindinčių bendruomeninių paslaugų atsakomybę ir yra skirtas individualiam šeimos ir bendruomenių atsakomybės vystymui, kuriuo siekiama suteikti atsakomybę šeimai ir bendruomenei bei savivaldybėms pateikti galimas komunikacines-sprendimų priėmimo struktūras (Jurkuvienė, 2016). Lietuvos socialinio darbo taryba (2016) pasiūlė kiekvienoje seniūnijoje inicijuoti bendro darbo grupes iš aktyvių šeimų, bendruomeninių, nevyriausybinių organizacijų ir savivaldybių atstovų, kurios analizuotų toje seniūnijoje gyvenančių šeimų poreikius ir situacijas, planuotų pagalbą, telktų pagalbos teikėjus ir dalintųsi turima informacija su kitoms savivaldybės institucijoms. Analogiškos grupės planuojamos ir savivaldybės lygmenyje. Savivaldybės vaidmuo yra būti bendruomenės pastangų telkėja ir puoselėtoja. Taip pat yra siūlomos sudaryti mobiliąsias komandas, kurių funkcija – reaguoti į krizines situacijas ne tik socialinės rizikos šeimose, bet ir visoje bendruomenėje. Tai leistų savivaldybėms sukurti greitesnę ir efektyvesnę komunikacinę sistemą tarp šeimos, bendruomenės, seniūnijos ir savivaldybės bei priimti tam reikiamus sprendimus. Savivaldybėse jau vykdomos kai kurios tarybos siūlomos iniciatyvos, tačiau labai svarbu su turimais žmogiškaisiais resursais bei lėšomis apjungti, padėti, metodiškai susieti kompleksinę pagalbą šeimoms (Pabedinskienė, Kukuraitis, 2016). Panašios pozicijos laikosi Jones, Kami (2016), kuris teigia, kad norint pilnavertiškai ir efektyviai teikti bendruomenines paslaugas vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų ir jų šeimoms, būtina į procesą įtraukti bendruomenę, taip pat laikytis tam tikrų principų: gerbti vaiką ir jo istoriją; bendradarbiauti su pagalbą teikiančiomis institucijomis ir organizacijomis; užtikrinti kokybišką, nuoseklų ir nenutrūkstamą globos gavimą; įtraukti vaiko artimuosius į pagalbos gavimo procesą; siekti, kad vaikas augtų šeimoje. Nors ir išvystytos bendruomeninės paslaugos yra vienas iš svarbiausių deinstitutionalizacijos veiksnių, tačiau ne ką mažiau svarbu yra vaiko patekimo į institucinę globą prevencija. Remiantis Jurkuviene (2014) vienas iš prioritetinių socialinių darbų šiuo metu Lietuvoje yra institucijų pertvarka, siekianti sudaryti sąlygas kuo efektyviau plėtoti nestacionarias paslaugas šeimoms ir asmenims, kurie gali išvengti stacionarių paslaugų. Genienė, Šumskienė (2016) teigia, kad Lietuvoje dabar vykstanti pertvarka yra didelis iššūkis sovietmečiu sukurtai ir iki šiol veikiančiai stacionarios globos sistemai. Stacionarios globos paslaugos dažniausiai yra vienintelė alternatyva ilgalaikės globos reikalingiems psichosocialinę negalią ar intelekto sutrikimą turintiems asmenims, tarp jų ir vaikams. Taip pat matomas ydingas globos įstaigų funkcionavimo ratas: būtinybė izoliuoti negalią turinčius asmenis, be tėvų globos likusius vaikus, argumentuojama jų nesavarankiškumu ir tolerancijos stoka visuomenėje, kartu pačių įstaigų veikla atskiria globos reikalingus asmenis ir slopina jų savarankiškumą. Pripažįstama, kad

būtina prevencija patekimui į globos namus, taip pat teigiama, kad gydant psichikos sveikatos sutrikimus, tarp jų ir elgesio ir emocijų sunkumus, labai svarbu saugi aplinka, stresinių situacijų vengimas ir ši veikla labiausiai turi būti orientuota į vaikus ir paauglius ir užtikrinama iš bendruomeninių paslaugų (Narkauskaitė, Varvuolienė, Beržanskytė, 2012).

Užtikrinti tinkamą paslaugų gavimą būtinas tinkamas socialinių darbuotojų pasiruošimas, todėl **darbuotojų kvalifikavimas ar perkvalifikavimas** yra būtinas darbui su vaiku, kuris yra netekęs tėvų globos. LR sveikatos apsaugos ministro įsakyme (2009) numatyta, kad socialiniai darbuotojai privalo turėti socialinio darbo arba jam prilygintą išsilavinimą. Nors ir kiekvienas socialinis darbuotojas ir padėjėjas privalo kelti profesinę kvalifikaciją ne mažiau kaip 16 valandų per metus, tačiau LR audito ataskaitoje (2013) pastebima, kad ne visose vaikų globos namuose šis reikalavimas yra įvykdomas. Jurkuvienė (2016) tvirtina, kad norint, jog pertvarka būtų įgyvendinama realybėje, ji turi būti nukreipta į socialinių darbuotojų paruošimą ir ne į institucijų griovimą, bet į jų tobulinimą, todėl ypatingai svarbūs bandomieji socialinės globos įstaigų perėjimo (pertvarkos) projektai, kurie reformuoja globos institucijas (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva nuo 2014 - 2020 m. vykdoma Institucinės globos pertvarka, 2014). Norint teikti profesionalias socialines paslaugas ir įgyvendinti pertvarką Lietuvoje būtina paruošti socialinius darbuotojus, kelti jų kvalifikaciją, užtikrinti mokymus. Deinstitutionalizacijai besiruošiančiam socialiniam darbui ypatingai svarbu gilinti žinias tiek seminarų, tiek mokymų, ar savišvietos būdais. Vaiko gerovės plėtros 2013-2020 metų strategijoje numatyta, kad sėkmingai pertvarkai reikia tobulinti specialistų, dirbančių vaiko gerovės srityje, kvalifikaciją, taip pat kelti mokyklų psichologų ir socialinių darbuotojų kvalifikaciją smurto, patyčių prevencijos ir kilusių problemų sprendimo klausimais, organizuojant mokymus, seminarus, siekiant gerinti teikiamų paslaugų kokybę ir veiksmingumą.

Lietuvos vaikų globos namų pertvarkoje jau dalyvauja 19 stacionarių socialinės vaikų globos įstaigų, o visos kitos stacionarios vaikų globos įstaigos ruošiasi deinstitutionalizacijos procesui (Lietuvoje socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva nuo 2014 - 2020 m. vykdoma Institucinės globos pertvarkai, 2014). Tokie projektai jau įgyvendinti Marijampolėje nuo 2015 – išnuomos ir pritaikytos patalpos, kuriose teikiama socialinė globa vaikams ir gyvena po 6 ar 7 vaikus name. Tais pačiais 2015 metais uždaryti Pabradės vaikų globos namai ir įvertinus visų vaikų individualius poreikius, nuo šiol jie gyvena po 4-7 vaikus butuose ir namuose Pabradėje ir Švenčionyse. 2016 metais pradėta reforma Panevėžio vaikų globos namuose. Dvylika vaikų apsigyveno atskiruose butuose Panevėžio mieste. Taip pat 2016 metais pradėtas projektas Klaipėdos mieste, kuomet vaikai iš vaikų globos namų, keliama gyventi į butus. Tais pačiais metais reformuojama vaikų globos sistema ir Švėkšnoje. Vaikams sukurta šeimai artima aplinka, gyvenama su seserimis ir broliais. Vaikus

įkurdinant bendruomenėje siekiama, kad jų gyvenimo sąlygos būtų kuo panašesnės į tikros šeimos kasdienybę. Pirmieji bendruomeniniai namai „Obelė“ įsikūrė atskirame namelyje ir gyvena 8 globotiniai nuo 2017 metų. Tais pačiais metais, Šilutės rajone atidaryti bendruomeniniai namai „Gilės“, skirti vaikams, netekusiems tėvų globos. Galima teigti, kad gyvendami šeimos principu vaikai greičiau adaptuojasi visuomenėje, formuojasi jų savarankiško gyvenimo įgūdžiai, užtikrinamas tinkamas mikroklimatas (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva nuo 2014 - 2020 m. vykdoma Institucinės globos pertvarka, 2014).

Apibendrinant galima teigti, kad socialinis darbas su vaikais turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų, kurie yra netekę tėvų globos yra neatsiejamas nuo vykdomos pertvarkos. Socialinis darbas ruošiantis šiai sričiai susideda iš vaiko asmeninių paslaugų formavimo, įtvirtinimo ir palaikymo, kuomet į pačias paslaugas tiek institucijoje, tiek už jos ribų, yra įtraukiamas ne tik vaikas, bet ir jo šeima. Taip pat svarbu globėjų/rūpintojų ir įtėvių mokymai ir paruošimas vaiko globai. Numatomi laikinieji ir profesionalūs socialiniai darbuotojai. Taip pat būtina plėtoti bendruomenines paslaugas, kurios gali būti žmogiškosios ir materialios. Kaip prevencinė priemonė, vaiko patekimui į institucinę globą, prie bendruomeninių paslaugų prisideda darbas su šeima, tėvystės įgūdžių mokymai, paslaugų prieinamumas ir mobiliosios pagalbos organizavimas, kuri veikia krizių atvejais. Norint užtikrinti kliento palaikymą, globėjų ir įtėvių mokymus bei bendruomeninių paslaugų įsisavinimą būtinas tinkamas socialinių darbuotojų paruošimas, jų kvalifikavimas nukreiptas į vaiko gerovės sritį. Lietuvoje jau yra vaikų globos namų pavyzdžių, kurie buvo reorganizuoti ruošiantis deinstitutionalizacijai. Numatyta, kad iki 2020 metų socialinis darbas su tėvų globos netekusiais vaikais bus deinstitutionalizuotas.

1. 5. Geroji socialinio darbo su tėvų globos netekusiais vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų, praktika deinstitutionalizacijos kontekste

Norint sėkmingai įgyvendinti vaikų globos namų deinstitutionalizaciją Lietuvoje, būtina atkreipti dėmesį į gerąją patirtį užsienio valstybėse, iš kurių galima imti pavyzdį ir pritaikyti teigiamų rezultatų sulaukusius procesus.

Ukrainos mokslininkai Zaprutko, Nowakowska, Kus, Poglodzinski (2014) nustatė, kad sėkmingai įgyvendinti deinstitutionalizaciją, būtina neatsisakyti institucinės globos, bet gerinti jos sąlygas ir kokybę, skatinti institucijų novatoriškumą, klientų savarankiškumą. The umbrella organisation of SOS Children's Villages in Ukraine (2015) teigia, kad būtina mažinti priklausomybę nuo institucinės globos, tačiau nebūtina institucinę globą likviduoti, todėl deinstitutionalizacijos vienas iš tikslų pasiekti galima tiek globėjo šeimoje, tiek šeimynoje, ir tai yra kliento savarankiškumo formavimas, jo autonomiškumas ir mokymas savarankiškai spręsti

problemas ir patekimo į globos namus prevencija. Priimta strategija, kurioje numatoma vaikams, kurie yra netekę tėvų globos, rasti tinkamus ir saugius namus SOS globėjų šeimose. Taip pat pereiti iš institucinės globos į labiau bendruomenišką paslaugas vaikams, kurie likę be tėvų globos. Remiantis Ukrainos teisės socialinių paslaugų, Aukščiausiosios Rados įstatymu (2003), bendruomenines paslaugas gali gauti asmenys, kurie raštiškai kreipiasi į savivaldą ar bendruomenę, iš kurios nori gauti pasirinktas paslaugas. Asmuo dėl amžiaus ar negalios negalintis pats kreiptis, už jį gali rašyti prašymą globėjas ar įgaliotas asmuo, šiuo atveju – be tėvų globos likusio vaiko globėjas. Remiantis The umbrella organisation of SOS Children's Villages in Ukraine (2015), Zaprutko, Nowakowska, Kus, Poglodziński (2014), galima teigti, kad deinstitutionalizuotam socialiniam darbui sėkmingai įgyvendinti būtinas tinkamas socialinių globėjų pasiruošimas, kuris leistų užtikrinti paslaugų kokybę ir tik tuomet palaipsniui pereiti iš institucinės globos į bendruomenines paslaugas (Ukrainian Centre for Social Reforms, 2010).

Tokie mokslininkai kaip Ivanova, Bogdanov (2015), Salisbury, Killaspy, King (2017), Owen, Griffiths, Condilac (2015) teigia, kad pagrindinis faktorius lemiantis deinstitutionalizacijos sėkmę yra bendruomeninės globos išvystymas. Autorių tyrimais įrodyta, kad deinstitutionalizacija turi įtakos geresnei gyvenimo kokybei ir asmens savęs vertinimui. Atlikti tyrimai Bulgarijoje, Vokietijoje, Graikijoje, Italijoje, Nyderlanduose, Lenkijoje, Portugalijoje, Ispanijoje ir Didžiojoje Britanijoje atskleidė, kad asmenys, kurie gauna paslaugas iš bendruomenių yra labiau autonomiški, taip pat paslaugas vertina kaip kokybiškas ir atitinkančias asmens poreikius, jaučiasi įtraukti į paslaugos organizavimą, sprendimų priėmimą. Galima teigti, kad bendruomeninių paslaugų išvystymas leidžia asmeniui labiau pasitikėti savimi, jaustis savarankiškesniu, skatina jo atsakomybę. Ivanova, Bogdanov (2015) teigia, kad specialistai, tarp jų ir socialiniai darbuotojai, privalo ir toliau plėtoti bendradarbiavimą ne tik su klientu, bet ir su šeimomis ir jas palaikyti. Garner, Parker (2016) tyrimu išanalizavus globėjų ir mokyklos bendradarbiavimo įtaką vaiko raidai ir elgesiui, prieita išvados, kad būtinas šių institutų bendradarbiavimas. Teigiama, kad tik tarpusavyje bendradarbiaudami šeimos ir darbuotojų institutai gali pasiekti geriausią įmanomą rezultatą. Taip pat ir Owen, Griffiths, Condilac (2015) rekomenduoja į socialinės globos pertvarkos procesą kiek įmanoma labiau įtraukti šeimas, nes asmuo gyvena visuomenėje ir pagrindinė ir artimiausia asmens socialinė struktūra yra šeima. Šeima ne tik padeda asmeniui tapti savarankiškesniu, įsitraukti į problemas pačiam, o ne būti tik stebėtoju, bet ir pati šeima gauna reikiamą informaciją, kad ilgainiui galėtų padėti asmeniui veikti savarankiškai, ribojant institucijų įsitraukimą. Andreytsiv (2017) Ukrainos mokslininkai teigia, kad būtinas darbas ne tik su vaiku, bet ir šeima. Reikia padėti šeimai įsitraukti į pagalbos procesą. Nors ir teigiama, kad bendruomenės teikiamos paslaugos yra

neatsiejama deinstitutionalizacijos dalis, tačiau būtina sukurti sąlygas leidžiančias, kiek įmanoma asmeniui veikti savarankiškai priklausomai nuo jo amžiaus, gebėjimų.

2006 metais, Ganos vyriausybė, bendradarbiaudama su Jungtinių Tautų Vaikų fondu (UNICEF), pradėjo reformuoti vaikų gerovės sistemą. Pagrindinis tikslas šios reformos suteikti tvarią ir kultūriškai atitinkamą priežiūros sistemą vaikams, likusiems be tėvų globos, perkelti juos iš pagrįsto instituciniu pagrindu modelio į šeimos bendruomeninį modelį. Toks modelis padeda vaikams jaustis pilnaverčiais visuomenės nariais, skatina tinkamus vaidmenų pasiskirstymus šeimoje, formuoja savarankiškus gyvenimo įgūdžius bei ugdo vaiko savivertę. Didžiojoje Britanijoje ypatingas dėmesys skiriamas globėjų mokymui. Vykdomas projektas „Kokybiška vaiko globa šeimai artimoje aplinkoje: globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieška, rengimas, atranka, konsultavimas ir pagalba jiems“, kurio tikslas – užtikrinti kokybišką vaikų, likusių be tėvų globos, globą šeimai artimoje aplinkoje, teikiant globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems teikimo paslaugas. Taip pat ir Teigiama, kad pagrindiniai deinstitutionalizacijos reformos komponentai yra reintegracija, bendruomeninių paslaugų plėtojimas. NVO mokymas, bendruomenės narių ir socialinių darbuotojų mokymas yra ypatingai svarbus besivystančiose šalyse, nes taip galima labiau suprasti ir įsigilinti į sunkumas, kuriuos patiria įgyvendinant deinstitutionalizaciją (Kwabena, 2014).

Salisbury, Killaspy, King (2016) devynių Europos Sąjungos šalių tyrimu, kuriuose iš viso buvo tirtos 193 institucijos teikiančios įvairią globą, nustatė, kad deinstitutionalizacijos, kuris įvardijamas autorių, kaip bendruomeninių paslaugų plėtojimas, yra susijęs su geresne paslaugų kokybe, ir jam būdingas ilgalaikis poveikis. Bulgarijoje, Vokietijoje Graikijoje, Italijoje, Nyderlanduose, Lenkijoje, Portugalijoje, Ispanijoje ir Didžiojoje Britanijoje tyrimo atsakymai atskleidė, jog kuo daugiau laisvės, apsisprendimo klientas priiima, tuo labiau užtikrinamas sklandus deinstitutionalizacijos procesas. Turint omenyje, kad institucinės globos atsisakymas ar pakeitimas alternatyvomis, yra itin reikšmingas savarankiškumo formavimuisi, todėl ne nuostabu, kad globojamo asmens laisvė rinktis, skatina jį prisiimti atsakomybę už savo elgesį ir veiksmus ir būti ne tik paslaugų gavėju, bet ir pačiam spręsti problemą ar sudėtingą situaciją.

Jones, Gallus (2016) teigia, kad deinstitutionalizacija USA prasidėjo prieš 50 metų dėl neprofesionalių ar neišvystytų paslaugų. Tyrimu nustatyta, kad klientai, kurie iš institucinės globos perkelti į bendruomeninius namus, per pastaruosius tris metus, deinstitutionalizaciją vertina labiau teigiamai nei neigiamai. Nepaisant paslaugų kokybiškumo ir kontraversiškumo nuo teikiamų paslaugų institucijoje, negalią turinčių asmenų, šeimos nariai išskiria šešias temas, kurios ypatingai svarbu sėkmingai deinstitutionalizacijai: pagarba kliento kilmei ir šeimos

istorijai; glaudus bendradarbiavimas, verčiantis jaustis proceso dalyviais; kokybiškų paslaugų teikimas; nuosekli priežiūra; klientas bendruomenės dalis; šeimos įtraukimas ir informavimas. Todėl galima daryti prielaidą, kad nors bendruomeninės paslaugas gali būti sąlyginai ne tokios kokybiškos, tačiau jos yra vertinamos palankiau, nei institucinės, nes į problemą įtraukiamas klientas ir jo socialinis tinklas, kuriame svarų vaidmenį atlieka šeima.

Remiantis Jungtinių Tautų Organizacija (2009) šalių politika, susijusi su deinsitucionalizacija tapo kur kas labiau plėtojama ir pastebima, per pastaruosius penkerius metus Europoje. Keletas ES narių, tokių kaip Slovakija, Vengrija ir kt. naudojami Europos struktūriniais fondais statyti didelio masto institucijoms ir renovuoti esamus pastatus vaikų ir suaugusių globai, Atsižvelgiant į tai, jog apstu įrodymų apie institucinės globos žalą (United Nations Report of the Third Committee, 2010; Browne, 2006; Marinus, Palacio, Sonuga-Barke, Gunnar ir kt., 2011) ir su įstatymų leidimų struktūra, kuriuose numatoma deinsitucionalizacija, ši praktika buvo griežtai vertinama ir kritikuojama Europos lygmeniu NVO atstovų, tokių kaip Eurochild, Inclusion Europe ir kt. Pagrindinė to mintis ta, jog ES lėšos turėtų būti naudojamos teikiant naujas, modernias, bendruomenines paslaugas, kurios užtikrina žmonių integraciją bendruomenėje, o ne atskiria ir izoluoja asmenis institucijoje, todėl vis didesnis dėmesys atkreipiamas į tikslingą finansavimo panaudojimą ir vykdoma griežta kontrolė bei priežiūra (Jungtinių Tautų Organizacija, 2009).

Sėkmingo finansavimo įsisavinimo pavyzdys yra Bulgarija, kuri įvardijama, kaip gerosios praktikos valstybė deinsitucionalizuojant vaikų globos sistemą. Ivanova, Bogdanov (2015) teigia, kad vaikų globos deinsitucionalizacijos plėtra ir vystymąsi Bulgarijoje, kuris prasidėjo nuo 2000 metų. Priimtas dokumentas numatantis strategiją kovai su institucine vaikų globa – National Strategy and Action plan for the protection of children's rights (2000), tapo pagrindu Child Welfare Reform Project. Šiame projekte numatytas finansavimas iš World Bank, Bulgarijos vyriausybės, ES fondų ir iš kitų šalių (Didžioji Britanija, Japonija, Šveicarija). Finansavimas skiriamas kurti alternatyvias paslaugas vaikams ir šeimoms, siekiant deinsitucionalizuoti vaikų globą teikiančias institucijas. Ivanova, Bogdanov(2015) pastebi susivienijimą panaudoti ES ir kitų fondų lėšas ir pateikti sprendimą, kuris iš pagrindų reformuotų vaikų globos namų institucijas. Autoriai, teigia, kad, su numatytais 107.6 milijonais eurų, skirtų iš įvairių fondų, jei jie panaudojami su visu potencialu galima iš esmės atsisakyti vaikų globos sistemos institucijoje ir teikti kokybiškas paslaugas bendruomenėje, ruošti potencialius globėjus, įtėvius, sukurti tinkamą sistemą globai šeimose ir ruošti darbuotojus darbui su konkrečia klientu grupe. Nors tuo metu daugiausiai prie projekto įgyvendinimo prisidėjo NVO, filantropai, tačiau ilgainiui kuriami socialinių paslaugų centrai ir nuo 2003 metų, kuomet pradėtas įgyvendinti planas, vaikų, gyvenančių institucijose ženkliai sumažėjo. Narystė ES, viešas interesas, pilietinis

mobilumas ir šalies reformos pradžia ir atvedė į naują lygmenį priimti naują reformos strategiją Bulgarijoje. Nepaisant to, 2006 metais Bulgarijoje UNICEF įsikūrimas (National Strategy for Child Protection 2004) reiškia, kad priimtas strateginis sprendimas dar kartą ženkliai sumažinti institucijose gyvenančių vaikų skaičių. Vykdomas National Strategy for the Child 2008–2018 (NARB 2008), kurio vienas pagrindinių veiksmingų uždavinių siekiant deinstitutionalizuoti vaikų globos namus, yra tinkamas, kryptingas finansavimas, nes siekiant sukurti alternatyvias paslaugas ir jas įgyvendinti būtini ne tik žmogiškieji, bet ir materialieji ištekliai. Taip pat sėkmingam finansavimui įsisavinti svarbu nuoseklus ir nenutrūkstantis darbas įjungiantis vis daugiau žmonių ir organizacijų (Owen, Griffiths, Condilac, 2015).

Bulgarija įvardijama kaip vaikų globos sistemos gerosios praktikos valstybė ne tik todėl, kad gavusi finansavimą jį panaudojo tikslingai, tačiau dėl to, kad sistemingai laikosi numatytų veiksmų, kurie ir iki 2018 metų yra tebevykdomi (Action plan for the implementation of the National Strategy „Vision for the deinstitutionalization of the children in the Republic of Bulgaria“, 2010-2020):

- Plėtoti sistemą, kurios remiasi šeima ir bendruomene teikiamomis paslaugomis, visoje šalyje ir panaikina specializuotą vaikų globos institucijų reikalingumą;
- Sistemiškai ir palaipsniui uždaryti visas klasikinio pobūdžio vaikų globą teikiančias institucijas Bulgarijoje, pakeičiant į ilgalaikę ar trumpalaikę globą šeimoje.
- sukurti įstatyminę bazę, reikalingą perėjimui prie bendruomenines ir orientuotas į šeimas paslaugas.
- Užtikrinti efektyvę globos sistemą pažeidžiamiesiems vaikams, bei jų šeimoms.

Mokslininkai iš Kanados Owen, Griffiths, Condilac (2015) įvardija, kad deinstitutionalizacijai ypatingai svarbus finansavimas, tačiau jo esmė yra didelėse grupėse gyvenančių žmonių išskaidymas į mažesnes grupes. Taip pat sėkmingai deinstitutionalizacijai būtinas koordinuotų paslaugų komplekso procesas, kuris įtraukia šeimas. Taip pat paslaugų prieinamumas pagal poreikius, intervencijos ir prevencijos modeliai, darbuotojų kvalifikacijos kėlimas. Tai pareikalauja ypatingai atidaus planavimo visose paslaugų etapuose įtraukiant klientą ir jo šeimą, bendruomenę, reikalingas institucijas.

Hudson (2016) 2001-2014 tyrime apie deinstitutionalizacijos procesą tarptautiniu mastu, kuriame tirtos 161 valstybės (51 Afrikos, 41 Azijos ir Ramiojo Vandenyno, 31 Lotynų Amerikos ir Karibų, 2 Šiaurės Amerikos ir 11 Vakarų Azija įskaitant vidurio Europą) ypatingas dėmesys skiriamas apleistiems nepilnamečiams asmenims, taip pat turintiems psichinių ar protinių sutrikimų, kuriems teikiama ilgalaikė, stacionari globa. Atskleidžiama, kad dažniausiai stacionarios globos deinstitutionalizacija yra vis dar neįgyvendinama beveik pusei (45.1%) tirtų tautų. Deinstitutionalizacija yra susijusi su pajamų nelygybe, demografinė padėtimi, socialiniu

raidos indeksu, net su rasine ir etnine įvairove šalyje, globos ir gydymo įstatymais etc. Nustatyta, kad šie veiksniai turi įtakos didesniems sunkumams deinstitucionalizacijos procese. Taip pat įdomu tai, kad per dešimtmetį tik Europoje ir Azijoje ir Ramiojo Vandenyno pakrantėse, institucijos kūrėsi, taip neišnaudodamos bendruomeninių paslaugų potencialo. Todėl ypatingai svarbu atkreipti dėmesį į tinkamą darbuotojų kvalifikavimą, kuris leistų sėkmingiau sumažinti institucinę globą.

Remiantis Garner, Parker (2016), paslaugų-mokymas yra vienas svarbiausių uždavinių socialiniam darbuotojui siekiant šeimos autonomijos. Norint tinkamai užtikrinti paslaugų kokybę, ypatingai pertvarkos metu, kuomet socialiniame darbe atsiranda naujų paslaugų, būtini socialinių darbuotojų mokymai, kvalifikacijos kėlimas ar perkvalifikavimas, jų paruošimas darbui deinstitucionalizacijos procese. Remiantis Bubnio, Petrošiūtės (2008) atliktu tyrimu, nors patys darbuotojai ir mano, kad žinių jiems pakanka, nes jų įgyja savarankiškais priemonėmis, tačiau nepaisant to, būtina kelti kvalifikaciją ir mokytis ne tik savarankiškai, bet ir didinti kompetenciją seminarų, kursų metu, praktiniuose mokymuose. Remiantis Owen, Griffiths, Condilac (2015) galima teigti, kad sėkmingas deinstitucionalizacijos procesas priklauso nuo to, ar darbuotojai geba tinkamai perteikti informaciją, taip pat sistemingai planuoti veiklas, supažindinti klientus, likti nešališki. Tyrimo metu atskleidžiama, kad Kanadoje deinstitucionalizacijos metu darbuotojai, kurie pozityviai vertina deinstitucionalizaciją, sėkmingiau įtvirtino žinias savo klientams. Tuomet klientai lengviau pereina nuo institucinės globos ir deinstitucionalizaciją vertina teigiamai, priešingai nei darbuotojų klientai, kuriems trūksta žinių ir šališkumo. Todėl galima daryti prielaidą, kad net darbuotojo asmeninis požiūris turi įtakos kaip klientas priims pertvarką ir gebės naudotis teikiamomis bendruomeninėmis paslaugomis. Autoriai tvirtina, kad klientui ir jo šeimai ypatingai svarbus darbuotojo požiūris. Todėl būtinas socialinių darbuotojų tobulinimas, įvairūs mokymai, kurie užtikrintų pakankamą žinių lygį ir mokytų tinkamo bendravimo su klientu deinstitucionalizacijos proceso metu.

Apibendrinant galima teigti, kad geroji deinstitucionalizuoto socialinio darbo praktika daugelyje šalių susideda iš panašių komponentų. Ukrainos mokslininkai akcentuoja, kad pirmiausia būtinas bendruomeninių paslaugų prieinamumas, kad būtų užtikrinamas bendradarbiavimas ne tik su institucijomis, bet ir šeima, bendruomene, klientu. Tokioje Europos šalyse kaip D. Britanija, Nyderlandai, Vengrija ir kt. taip pat pabrėžiama bendruomeninių paslaugų plėtojimo svarba sėkmingai deinstitucionalizacijai. Ganos vyriausybė akcentuoja bendruomeninių šeimų kūrimąsi ir institucinės globos likvidavimą. Bulgarijoje ypatingas dėmesys atkreipiamas į materialiuosius išteklius. Svarbu tinkamas finansavimas ir skirtų lėšų panaudojimas, kurios leidžia kurti naujas paslaugas ir į veiklą įtraukti profesionalius darbuotojus, ne tik NVO ar filantropus. Esant tikslingam finansavimo įsisavinimui, svarbu jį panaudoti

darbuotojų tobulinimui. Taip pat svarbu tinkamas socialinių darbuotojų paruošimas, mokymai ir kvalifikacijos kėlimas. Kanados mokslininkai išskiria, kad sėkmingą bendradarbiavimą su klientu, reikalingų žinių perteikimą ir teigiamą vertinimą galima pasiekti dėka darbuotojo kompetentingumo. Norint sėkmingai įgyvendinti deinstucionalizaciją negalima apsiriboti tik vienu pasirinktu sėkmingu pavyzdžiu, nes deinstucionalizacija yra sudėtingas procesas. Norint tinkamai ir sklandžiai ją įgyvendinti būtina atkreipti dėmesį į kitų šalių teigiamas patirtis ir jų visumą.

2. SOCIALINIS DARBAS SU ELGESIO IR EMOCIJŲ SUNKUMŲ TURINČIAIS, TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIASI VAIKAIS DEINSTITUCIONALIZACIJOS KONTEKSTE: EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI

2.1. Tyrimo metodologija

Pusiau struktūruoto interviu pranašumas leidžia plačiau pamatyti situaciją ir ją analizuoti. Kokybiniame tyrime vyrauja fenomenologinis požiūris į tyrimo objektą. Fenomenologijos terminas sudarytas iš žodžių: phainomenon (reiškinys) ir logos (protas arba žodis). Reiškinys – visa, kas sąmonėje reiškiasi. Fenomenologija tai protu besiremiantis tyrimas, aiškinantis fenomenuose ar tam tikruose reiškiniuose esančias esmes. Fenomenologijos perspektyvoje kiekvienas reiškinys turi būti tiriamas būtent toks, koks jis yra, neprimetant metodologijos neatitinkančios jos turiniui. Fenomeno pasaulis pasireiškia ir yra pasiekiamas tyrėjui tokia forma, kurios pagrindu galima kurti perspektyvias teorijas. Remiantis fenomenologine prieiga tyrėjui atsiveria galimybės gauti sistemines, kritines ir metodologiškai pagrįstas žinias ne tik iš empirinio daiktų pasaulio, bet ir iš sąmonės aktų, fenomenų. (Juodaitytė, Rūdytė, 2009). Atliekant tyrimą, orientuotasi į įvairiapusę respondentų patirtį ir jo raišką pasisakymuose, kurie geriausiai atitinka šios patirties turinį (Smith, Flower, Larkin, 2009). Kiekviename tyrimo etape išreiškiama prielaida, kad tyrimo dalyvio reflektuojama patirtis yra ne tyrėjo vidiniai lūkesčiai ar idėjos. Kokybiniam tyrimui yra svarbūs kokybės požymiai: validumas (vidinis ir išorinis) ir patikimumas (Bitinas, Rupšienė ir Žydzūnaitė, 2008). Autoriai nurodo, kad kokybiniuose tyrimuose validumas užtikrinamas duomenų rinkimo ir analizės metodais. Siekiant užtikrinti tyrimo vidinį validumą gauti tyrimo duomenys aptarti su tyrimo dalyviais Lietuvoje ir Ukrainoje bei patvirtintos kategorijos ir subkategorijos, kurios išryškėjo turinio analizės metu. Duomenų aptarimas leidžia į tyrimo problemą pažvelgti plačiau ir supažindinti respondentus su tyrime atskleistomis rekomendacijomis. Išorinis validumas užtikrintas išsamiai aprašius tyrimą, pateikus informaciją apie tyrimo objektą, vietą, metodus, tyrėjo vaidmenį. Tyrimo patikimumo buvo siekiama papildomais klausimais ir pateiktu detaliu tyrimo aprašymu, nurodant duomenų rinkimo eigą ir procedūrą.

Tyrimas pagrįstas socialinių sistemų teorija. Vaikystės sociologijos raida padėjo pagrindą tyrimams, susijusiems su bendra vaikų gerove ir su institucijų žala. Vaikystės sociologijos paradigma Lietuvoje ir pasaulyje yra gana naujas reiškinys, vis dar beįsitvirtinantis akademinuose moksliniuose tyrimuose bei teorijose.

Socialinės sistemos teorija aiškina, kaip funkcionuoja tarpusavyje sistemų nariai sudarydami sistemą. Sistema sąveikauja su kitomis sudarytomis sistemomis. Vaikų globos namų

deinstitucionalizacijos procese, sistemos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios ryšiais ir jų veikla yra koordinuojama. Globojamo vaiko sistema sudaryta iš tokių pagrindinių elementų, kaip vaikas, socialinis darbuotojas, globėjas, bendruomenė, biologiniai vaiko tėvai. Pagrindinė sistemos savybė – vientisumas, kuriam būdingas visų sistemos narių indėlis bei sistemingumas (Barkauskienė, 2013). Sistemini teorijos modelis padeda socialiniam darbuotojui nustatyti socialinių sistemų ribas ir jų sąveikas bei santykius, funkcionavimo tikslus, bei normas, raidos aspektus ir būdus. Siekiama išsaugoti bei plėtoti ryšius tarp skirtingų aplinkos bei asmens sistemų - organizacijų, įtraukti asmenį į įvairias sistemas ir sistemų santykių pokyčių pagrindu padėti spręsti socialinės globos problemas (Vaičekauskienė, 2009). Laikantis šios teorijos principų, galima teigti, kad ši teorija tiria ne tik sistemas, bet ir jų narių sąveiką, taip pat kokios sistemos ir sistemos nariai turi įtakos, besiruošiančiai deinstitucionalizacijai Lietuvoje.

2. 2. Tyrimo metodai

Tyrimui taikyta mokslinės literatūros analizė. Analizuojant mokslinę literatūrą buvo siekiama atskleisti deinstitucionalizacijai besiruošiančio socialinio darbo su tėvų globos netekusių vaikų, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų aspektus. Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą taikytas duomenų rinkimas - kokybiniam tyrimui buvo pasirinktas pusiau struktūruotas interviu metodas, kai iš anksto yra numatomi interviu klausimai ir pasiliekiama galimybė juos keisti vietomis, bei užduoti papildomus klausimus. Kokybinis tyrimas leidžia į socialinio darbo tyrimo objektą ir problemą pažvelgti plačiau ir giliau, nesiekiant žmogaus išgyvenimus apskaičiuoti skaičiais, nes skaičiai nėra tokie reikšmingi, kaip žmogaus patirtis, išgyvenimai, jausmai (Kardelis, 2002). Tyrimo klausimai sudaryti remiantis tyrimo objekto operacionalizacija. Duomenų rinkimui buvo naudojamas baigiamojo magistro darbo autorės sudarytas klausimynas, kurį sudaro 8 pagrindiniai klausimai, sudaryti remiantis tyrimo objekto operacionalizacija (žiūrėti 2 priedą). Siekiant gauti kuo tikslesnius atsakymus, respondentams pusiau struktūruotas interviu metu buvo pateikiami papildomi klausimai (Rupšienė, 2007). Lietuvoje atliktas pusiau struktūruotas interviu su socialiniais darbuotojais, kurie dirba vaikų globos namuose su vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų, pasirinktas siekiant atskleisti deinstitucionalizacijos procese besiruošiančių dalyvauti Lietuvos socialinių darbuotojų patirtis, dirbant su elgesio ir emocijų sunkumų turinčiais, tėvų globos netekusiais vaikais. Ukrainoje atliktas pusiau struktūruotas interviu su socialinio darbo ekspertais, kurie dirba su tėvų globos netekusiais vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų, pasirinktas siekiant sugretinti Lietuvos ir Ukrainos socialinio darbo ekspertų, dirbančių su elgesio ir emocijų sutrikimus turinčiais, tėvų globos netekusiais vaikais patirtis. Gauti Ukrainos ir Lietuvos tyrimo duomenys lyginami lyginamosios analizės metodu. Lyginamoji analizė leidžia tyrimo rezultatus, objektą skaidyti į

dalis ir išskirti ypatumus, skirtumus, panašumus. Duomenų analizė - duomenys analizuoti, naudojantis kokybine turinio (content) analize, kuri remiasi šiais žingsniais (Žydžiūnaitė, 2005):

1. Tiriamųjų aprašų skaitymas ir esminių aspektų išskyrimas.
2. Prasminių elementų nustatymas: kategorijų turinio skaidymas į elementus.
3. Prasminių elementų suskirstymas į subkategorijas.
4. Turinio duomenų interpretavimas.

Interviu atsakymai buvo užrašomi mobiliojo ryšio telefono diktofonu. Šis tyrimas turėjo ir privalumų ir trūkumų, kaip ir kiti tyrimo metodai.

Interviu privalumai pastebėti atliekant tyrimą: užtikrinamas respondento anonimiškumas, konfidencialumas; interviu metu tyrimo klausimus galima patikslinti, išvengiama klausimų dviprasmiškumo; galima užduoti papildomus klausimus, kurie išskyla interviu metu. Taip gaunama tikslesnė ir išsamesnė informacija.

Interviu trūkumai pastebėti tyrimo metu: kai kuriuos respondentus interviu pradžioje trikdė diktofonas; atliekant interviu yra didelės laiko sąnaudos; Ukrainoje atlikti interviu reikėjo vertėjo pagalbos, dėl kalbos barjero.

2. 3. Tyrimo imtis

Tyrimo imties atrankos metodai. Tyrimo dalyvių atranka buvo vykdoma tikslinės netikimybinės atrankos būdu, kai tiriamųjų pasiskirstymas populiacijoje nėra tiksliai žinomas (Kardelis, 2002; Tidikis, 2003). Tyrime taikyta netikimybinė kokybinė imtis, kuri yra formuojama tyrėjo nuožiūra, remiantis kokybinių tyrimų kriterijais. Apklausiant socialinius darbuotojus buvo pasirinktas pusiau struktūruotas interviu metodas. Iš vis tyrimo dalyvavo 10 respondentų. Apklausti 5 socialinio darbo ekspertai Lietuvoje, kurie ruošiasi deinsitucionalizacijai ir dirba vaikų globos namuose, su vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų ir turintys ne mažesnę nei 10 metų stažą (žiūrėti 1 lentelę). Apklausti 5 socialinio darbo ekspertai Ukrainoje, kurie dirba su vaikais turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų, kurie yra netekę tėvų globos ir Kijevo šeimos, vaiko ir jaunimo centro įtaigos vadovo įvardinti, kaip socialinio darbo ekspertai, dirbantys su tėvų globos netekusiais vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų (žiūrėti 2 lentelę). Tyrimo imties dydis parinktas dėl populiacijos homogeniškumo tiriamojo atžvilgiu, taip pat ir dėl atsakymų pasikartojimų, bei pakankamumo tiriamam reiškiniui išsamiai aprašyti. Tai nulėmė tyrimo dalyvių skaičių (Kardelis, 2002).

Tyrimo etika- tyrimai buvo atlikti laikantis šių etikos principų (Žydžiūnaitė, 2011):

- *Geranoriškumo principas.* Tiriamieji sutiko dalyvauti tyrime, nes jiems buvo paaiškinta tyrimo reikšmė ir nauda. Tiriamieji buvo informuoti, kad dalyvavimas tyrime yra

asmeninis apsisprendimas ir galima atsisakyti arba nutraukti dalyvavimą tyrime bet kuriuo metu, taip pat tiriamieji informuoti, kad jų dalyvavimas apklausoje yra anoniminis, jų vardai ir pavardės nebus niekur skelbiami.

- *Pagarbos asmens orumui principas* – tiriamiesiems buvo paaiškintas tyrimo tikslas, naudingumas tiriamajam ir tyrėjo funkcijos. Buvo išsaugota asmens laisvo apsisprendimo dalyvauti tyrime teisė.
- *Teisingumo principas* – tiriamiesiems buvo pristatyta, pagal kokius kriterijus jie pasirinkti tyrimui atlikti. Tiriamiesiems buvo sudarytos sąlygos užduoti tyrėjui klausimus apie tyrimą ir gauti informaciją. Teisė į privatumą: tyrimas atliktas laikantis tiriamųjų anonimiškumo bei konfidencialumo.

1lentelė

Tyrimo dalyvių/ekspertų demografinė charakteristika Lietuvoje

Užkoduoti interviu protokolai	Lytis	Amžius	Darbo stažas	Išsilavinimas
L1	Moteris	36 metai	10 metų	Profesinis socialinio darbo bakalauras
L2	Moteris	45 metai	12 metų	Universitetinis socialinės pedagogikos bakalauras
L3	Moteris	56 metai	14 metų	Universitetinis socialinio darbo bakalauras
L4	Moteris	44 metai	12 metų	Socialinio darbo magistras
L5	Moteris	51 metai	11 metų	Socialinio darbo magistras

2lentelė

Tyrimo dalyvių/ekspertų demografinė charakteristika Ukrainoje

Užkoduoti interviu protokolai	Lytis	Amžius	Socialinio darbo su tėvų globos netekusiais vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų, darbo stažas	Išsilavinimas
U1	Moteris	40 metų	18 metų	Pedagogikos bakalauras
U2	Moteris	33 metai	5 metus	Pedagogikos bakalauras
U3	Moteris	42 metai	11 metų	Pedagogikos bakalauras
U4	Moteris	29 metai	5 metus	Socialinio darbuotojo bakalauras
U5	Moteris	33 metai	6 metus	Pedagogikos bakalauras

Remiantis pateiktais 1 ir 2 lentelių duomenimis, pastebime, jog visų tiriamųjų tiek respondentų Lietuvoje, tiek ekspertų Ukrainoje, lytis yra vienoda – moteriška. Tikėtina, jog šis tyrimo dalyvių pasiskirstymas leidžia daryti prielaidą, kad tiek Ukrainoje, tiek Lietuvoje socialinių darbuotojų moterų skaičius yra didesnis nei tokių specialistų vyrų. Tyrimo dalyvių amžius Lietuvoje yra nuo 36 iki 56 metų, Ukrainoje nuo 29 iki 42 metų amžiaus. Jauniausia tiriamoji yra 29 metų, o vyriausioji – 56 metų amžiaus. Galima teigti, kad tiriamųjų amžius yra įvairus. Tyrimo dalyvių Lietuvoje ir Ukrainoje socialinio darbo patirtis su tėvų globos

netekusiais vaikais yra nuo 5 metų iki 18 metų. Respondentai Lietuvoje nurodė, kad socialinį darbą su tėvų globos netekusiais vaikais, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų dirba nuo 10 metų iki 14 metų, o Ukrainoje nuo 5 metų iki 18 metų. Tyrimo dalyviai/ekspertai Ukrainoje nurodė, kad 4 iš jų turi įgiję pedagogikos bakalaurą ir vienas socialinio darbuotojo bakalaurą. Lietuvoje respondentai nurodė, kad vienas yra įgijęs profesinį socialinio darbuotojo bakalaurą, du respondentai yra įgiję universitetinį socialinio darbuotojo bakalaurą ir du respondentai socialinio darbo magistrą. Iš tyrimo duomenų, galima daryti prielaidą, kad tiek Lietuvoje, tiek Ukrainoje socialinį darbą dirba bakalauro ar magistro laipsnį turintys darbuotojai. Vaikų srityje dirbantys socialiniai darbuotojai, gali būti įgiję tiek socialinio darbo, tiek socialinės pedagogikos išsilavinimą, ką ir nurodė tyrimo dalyviai. Tačiau įdomu tai, kad Lietuvoje socialinį darbą gali dirbti tik socialiniai darbuotojai ar socialiniai pedagogai, o Ukrainoje ir pedagogai apskritai. Ukrainoje tik vienas iš ekspertų dirbantis socialinį darbą, yra įgijęs socialinio darbuotojo išsilavinimą, o kiti keturi – pedagogikos bakalaurą.

2.4. Socialinio darbo su tėvų globos netekusiais vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų, deinstitutionalizacijos kontekste: Lietuvos ir Ukrainos atvejų analizė

Remiantis tyrimo objekto operacionalizacija bei tiriamųjų atsakymais, buvo išskirtos 4 Ukrainos ir Lietuvos socialinio darbo deinstitutionalizacijos kontekste su vaikais, netekusiais tėvų globos ir turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų, diagnostinės sritys: 1) vaikų palaikymas; 2) (rūpintojų) palaikymas; 3) reikšmė bendruomenėje; 4) ekspertų pasiūlymai vaikų globos namų deinstitutionalizacijai.

Pirma diagnostinė sritis suformuluota sujungiant 4 kategorijas: asmeninių socialinių paslaugų (toliau –ASP) formavimas, ASP įtvirtinimas, ASP palaikymas ir vaikų globos namuose gyvenančių vaikų paruošimas deinstitutionalizacijai. Antra diagnostinė sritis apjungė 2 kategorijas: reikalavimai globėjams (rūpintojams) ir profesionaliems socialiniams globėjams (rūpintojams) ir paslaugos globėjams (rūpintojams). Trečią diagnostinę sritį sudaro 3 kategorijos: bendruomenės požiūris į tėvų globos netekusius vaikus, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų, bendruomenės požiūrio priežastys, požiūrio gerinimo galimybės. Ketvirta diagnostinė sritis apima 4 kategorijas: darbuotojų kompetencijų tobulinimas, globėjų palaikymo tobulinimas, vaikų globos namų reorganizavimas ir vaikų paruošimo deinstitutionalizacijai tobulinimas, vaikų paruošimo deinstitutionalizacijai tobulinimas.

Realizuojant pusiau struktūruotą interviu socialiniams darbuotojams Ukrainoje ir Lietuvoje, dirbantiems su tėvų globos netekusiais vaikais, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų, pateikti 8 pagrindiniai klausimai, remiantis tyrimo objekto operacionalizacija, į kuriuos atsakymų analizė pateikiama žemiau. Tyrimo metu taip pat pateikiami papildomi klausimai,

kurie suteikė papildomos, tyrimui atskleisti reikalingos informacijos. Kokybiniame tyrime, taikant turinio analizės metodą, pateiktos kategorijos ir subkategorijos, prasminiai vienetai ir įrodantys teiginiai, siekiant išsiaiškinti, kas būdinga deinstitucionalizacijai besiruošiančiam socialiniam darbui Lietuvoje ir Ukrainoje. Siekiant atskleisti skirtingų šalių [Ukrainos ir Lietuvos aut. past.] respondentų atsakymų specifiškumą, prie prasminių vienetų pateikiami sutrumpinimai [U – Ukrainos dalyvių atsakymai, L – Lietuvos dalyvių atsakymai aut. past.].

Socialinio darbo su tėvų globos netekusiais vaikais temą sudaro pagrindiniai ir papildomi klausimai taikyti Ukrainoje ir Lietuvoje („Kaip organizuojate darbą su vaikais, netekusiais tėvų globos, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų? Kokias paslaugas teikiate vaikui, gyvenančiam vaikų globos namuose? Kaip užtikriname šių paslaugų prieinamumą ir kokybiškumą?“), kuriais siekta išsiaiškinti kaip palaikomi vaikai besiruošiant deinstitucionalizacijai. Išanalizavus interviu turinį, išskirtos šių klausimų kategorijos: asmeninių socialinių paslaugų (ASP) formavimas, ASP įtvirtinimas, ASP palaikymas.

3 lentelė

**Socialinis darbas su tėvų globos netekusiais vaikais: deinstitucionalizacijos kontekstas
Lietuvoje ir Ukrainoje, (N=10)**

Kategorija	Subkategorija	Teiginių skaičius	Įrodančių teiginių pavyzdžiai
Asmeninių socialinių paslaugų (ASP) formavimas	Bendrųjų socialinių paslaugų organizavimas	10 (5U/5L)	<...teikti visas reikalingas paslaugas vaikui...maitinti...padėti ruošti namų darbus...> (L4), <...informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas, bendradarbiavimas, atstovavimas...>(U2)
	Individualaus socialinio globos plano parengimas	8 (5L/3U)	<...rengiama vaiko poreikių analizė...> (L3), <...rašome planus, numatyti kaip galima padėti tam vaikui...>(U3).
	Globėjų paieška	4 (3L/1U)	<...bendradarbiaujame su globėjais, nors ir teikiama globa institucijoje, tačiau tuo neapsiribojame...> (U5), <... aktyviai ieškoma globėjų, kurie galėtų paimiti tą vaiką į savo šeimą...> (L4)
	Specialiųjų socialinių paslaugų organizavimas	2 (2L)	<...laikinais apgyvendinama pas laikinus globėjus, kol ieškoma nuolatinių...> (L1).
Asmeninių socialinių paslaugų įtvirtinimas	Verbalinis ASP mokymas	8 (4L/4U)	<...daug kalbame apie tam tikrų įgūdžių reikalingumą...>(U3), <...su vaikais bendraujame ir jiems paaiškiname, kaip reikia atlikti tam tikrus darbus...>(U2).
	Praktinis ASP mokymas	4 (4L)	<...parodome kaip atlikti vienus ar kitus darbus...>(L5), <...neturime nei valytojos, nei virėjų, kurie viską darytų, todėl vaikai visus darbus atlieka patys su mūsų pagalba...> (L3).
Asmeninių socialinių paslaugų palaikymas	ASP vertinimas	3 (2U/1L)	<...patys vaikai dažnai pasako, kas jiems gerai, o kas ne...>(U4), <...dalinamės informacija ir taip vertiname pagal kitų įstaigų patirtis...>(U4), <...Individualiame socialinės globos plane numatome savo veiklos vertinimą, pagal pasiektus rezultatus...> (L2)
	ASP rekomendacijų įgyvendinimas	2 (1L/1U)	<...dirbame pagal numatytus socialiniams darbuotojams reikalavus ir rekomendacijas...>(U1), <...tariamės su įstaigos administracija ir teikiame pasiūlymus raštu ar žodžiu, dėl paslaugų kokybės...>(L5)

Vaikų globos namuose gyvenančių vaikų paruošimas deinstitutionalizacijai	Informavimas	2(1U/1L)	<...pasakome vaikams kas jų laukia, kad planuojami uždaryti vaikų globos namai ir jie po truputį bus perkelti gyventi pas globėjus...> (L1), <...kalbame su vaikais apie globėjus, apie jų baimes ir ko jie nori. Šiaip vaikai, kurie nori gyventi su globėjais tie ir perkeliame pas juos, jeigu atsiranda žinoma globėjų...>(U5).
	Mokymas	2(2L)	<...aš asmeniškai tai mokau vaiką kaip reikės elgtis pas globėjus, arba kas pasikeis... sukuriu situacijas ir bandome jas išspręsti grupinių konsultacijų metu su vaikais...> (L4)

Turnpeny (2016) teigia, kad viena svarbiausių, besiruošiant deinstitutionalizacijai, socialinio darbo su tėvų globos netekusiais vaikais dalis, yra palaikyti globojamus vaikus. Norint palaikyti klientą – šiuo atveju vaiką, būtinas asmeninių socialinių paslaugų (ASP) formavimas, kuris vaikui prasideda nuo individualaus socialinio globos plano parengimo, kurį sudaro socialinis darbuotojas. „...rengiama vaiko poreikių analizė...“ (L3). Parengus analizę teikiamos bendrosios socialinės paslaugos. LR socialiniame paslaugų kataloge (2006) bendrosios socialinės paslaugos įvardijamos kaip: informavimas<...informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas, bendradarbiavimas, atstovavimas...>(U2), maitinimo organizavimas, aprūpinimas būtiniaisiais rūbais ir avalyne, transporto organizavimas, sociokultūrinės paslaugos, asmeninės higienos ir priežiūros paslaugos, kitos bendrosios socialinės paslaugos. Taip pat išryškėjo, kad socialiniai darbuotojai vykdo globėjų paiešką <...bendradarbiaujame su globėjais, nors ir teikiama globa institucijoje, tačiau tuo neapsiribojame...> (U5), <... aktyviai ieškoma globėjų, kurie galėtų paimiti tą vaiką į savo šeimą...> (L4). Prie specialiųjų socialinių paslaugų, kurios yra socialinė globa ir socialinė priežiūra (Socialinių paslaugų katalogas, 2006), respondentai įvardijo, kad teikia socialinės globos paslaugas institucijoje. Tačiau įdomu tai, kad tyrimo ekspertai įvardijo, kad deinstitutionalizacijai pasiruošti, specialiąsias paslaugas gali teikti ir globėjai šeimoje. Lietuvos ekspertų teigimu“...laikinai apgyvendinamas pas laikinus globėjus, kol ieškoma nuolatinių...“ (L1).

Tyrimo metu išryškėjo, kad ASP įtvirtinimui pasirenkamas teorinis ir praktinis būdas. Teoriniu būdu tėvų globos netekę vaikai yra mokomi per pokalbius, paaiškinimus. Praktiniu – per bendrą veiklą, užsiėmimus. Tuo tarpu, ASP vertinimas yra itin svarbus asmeninėms socialinėms paslaugos palaikyti. Tyrimo rezultatai atspindi LR švietimo ir mokslo ministerijos įsakymą (2004), kuriame rekomenduojama gyvenimo įgūdžių programos pabaigoje vertinti teikiamas paslaugas žodžiu ar raštu. Tai reiškia, kad ekspertai formuodami tam tikrus įgūdžius vaikui ar teikdami paslaugas, kuomet organizavimas, įtvirtinimas jau atliktas ir reikia palaikyti turimus įgūdžius ar paslaugas, socialiniai darbuotojai įsivertina patys, taip pat „...patys vaikai dažnai pasako, kas jiems gerai, o kas ne...“ (U4), tyrimo eigoje paaiškėjo, kad ir socialiniai darbuotojai dalinasi „...informacija ir taip vertiname pagal kitų įstaigų patirtis...“ (U4). Tyrime paaiškėjo, kad pagal tai rengiamos rekomendacijos. Tai vienas iš naujų metodų deinstitutionalizacijai besiruošiančiame socialiniame darbe apskritai, kuomet

„...tariamasi su įstaigos administracija ir teikiame pasiūlymus raštu ar žodžiu, dėl paslaugų kokybės...“ (L5). Taip socialinis darbuotojas savarankiškai gali teikti pasiūlymus dėl paslaugų kokybės gerinimo. 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programoje taip pat numatoma, kad atestuotas socialinis darbuotojas turi pateikti išvalgas apie savo ir potencialių globėjų veiklą.

Ruošiantis deinstitutionalizacijai numatyta, kad vaikai perkeliama gyventi pas globėjus į šeimas, šeimynas bei reorganizuotus bendruomeninius namus. Nors ir plačiai akcentuojama globėjų pasirengimo svarba globoti vaiką, tačiau ne ką mažiau svarbu ir paruošti tinkamai vaikus (Žiburio fondas, 2016; Ivanauskienė, Kliknaitė, 2008). Tyrime atsiskleidė, kad socialiniai darbuotojai-ekspertai informuoja vaiką apie vykdomą deinstitutionalizaciją, jam paaiškindami ko galima tikėtis ir kokie planuojami pasikeitimai <...pasakome vaikams kas jų laukia, kad planuojami uždaryti vaikų globos namai ir jie po truputį bus perkelti gyventi pas globėjus...> (L1), <...kalbame su vaikais apie globėjus, apie jų baimes ir ko jie nori. Šiaip vaikai, kurie nori gyventi su globėjais tie ir perkeliama pas juos, jeigu atsiranda žinoma globėjų...> (U5). Taip pat vaikai yra mokomi kaip elgtis globėjų šeimoje, kaip spręsti vienas ar kitas situacijas, kurios būdingos deinstitutionalizuotai vaikų globai. Tinkamas vaikų paruošimas naujiems namams, naujam vaidmenų pasiskirstymui padeda vaikui sėkmingai adaptuotis.

Išanalizavus interviu turinį, galima teigti, kad socialiniai darbuotojai palaikydami vaiką besiruošiant deinstitutionalizacijos procesui taiko tokias paslaugas kaip asmeninių socialinių paslaugų formavimas, įtvirtinimas ir palaikymas. Įgyvendinti šioms paslaugoms taikomos bendrosios, specialiosios paslaugos, taip pat vykdoma globėjų paieška. Vertinti asmeninių socialinių paslaugų prieinamumą ir kokybę vadovaujama rekomendacijomis ir jų įgyvendinimu. Vaikai ruošiami deinstitutionalizacijai per informavimą ir mokymą, kurį organizuoja socialiniai darbuotojai.

Lietuvos ir Ukrainos socialinio darbo su tėvų globos netekusiais vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų globėjų palaikymas deinstitutionalizacijos kontekste temą sudaro pagrindiniai ir papildomi klausimai („Kokie reikalavimai taikomi globėjams šeimoje? Kaip vykdoma atranka skirtai vaiko globai institucijoje? Kaip globėjų šeimoje? Kokios paslaugos teikiamos globėjams šeimose?“), kuriais siekta išsiaiškinti kaip besiruošiant deinstitutionalizacijai socialiniame darbe su tėvų globos netekusiais vaikais, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų yra palaikomi globėjai Ukrainoje ir Lietuvoje. Išanalizavus interviu turinį, išskirtos šios kategorijos: reikalavimai globėjams ir profesionaliems socialiniams globėjams; paslaugos globėjams (rūpintojams).

**Socialinis darbas su tėvų globos netekusiais vaikais: deinstitutionalizacijos kontekstas
Lietuvoje ir Ukrainoje, (N=10)**

Kategorija	Subkategorija	Teiginių skaičius	Įrodantys teiginių pavyzdžiai
Reikalavimai globėjams ir profesionaliems socialiniams globėjams	Amžius	10 (5U/5L)	<...nuo 18 metų...>(U1), <...pilnametis...>(L1).
	Pajamos	9(5U/4L)	<...turintis nuolatinį darbą...> (L4), <...turintis pajamas...>(L3), <...save pilnai išlaikantis asmuo...> (U2)
	Ne teistumas	9(5L/4U)	<...neteistas...>, <...neturėjęs reikalų su teisėsauga...>
	Mokymai	9(5L/4U)	<...mūsų institucijoje organizuojami globėjų ir įtėvių mokymai...>(L3), <...išklausti trijų mėnesių mokymus...>(L2), <...išklauses mokymus...> (U3)
	Būstas	4 (3L/1U)	<...turintis gyvenamą vietą...gali būti ir nuomojamas būstas...>(L2), <...turintis kur gyventi...>(U5)
	Motyvacija	2(2L)	<...turi būti motyvuotas...>(L1), <...kad turėtų „ugnelės“...>(L5)
	Kvalifikacijos kėlimas	2(2L)	<...profesionalūs globėjai turi išklausti bent du seminarus per metus...>(L1), <...reikia būti motyvuotam ir kelti kvalifikaciją per mokymus ar seminarus...>(L2).
Paslaugos globėjams (rūpintojams)	Materialinės išmokos vaikui išlaikyti	8(5U, 3L)	<...skiriama vaiko išlaikymui...>(L2), <...vaiko poreikiams numatomos mėnesinės išmokos...>(U4), <...už globojamą vaiką gauna globėjai pinigus, už neįgalius daugiau, nes jų poreikiai didesni...>(U3).
	Materialinė parama globėjams	4(4L)	<...už globojamą vaiką mokės ne tik išmoką vaiko išlaikymui, bet ir atlygį globėjui...>(L5), <...gaus globėjai atlyginimą...>(L1).
	„laikinojo atokvėpio“ paslauga	2(2L)	<...numatytos yra atostogos globėjams...>(L4), <...galės globėjai pasiilsėti, nes bus laikinas atokvėpis, tačiau kiek žinau dar nėra įgyvendinama...>(L5).

Socialiniam darbui su tėvų globos netekusiais vaikais, kuomet ruošiamasi deinstitutionalizacijai ypatingai svarbu tinkamas socialinių globėjų paruošimas, nes viso socialinio darbo su tėvų globos netekusiais vaikais yra sukurti tinkamą, saugią aplinką vaikui augti, o deinstitutionalizuoto – augti šeimoje, nors ir ne biologinėje. Todėl ypatingai svarbu yra palaikyti globėjus. (Jones, Kami 2016; Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje, 2014-2020).

Tyrimo ekspertų teigimu, potencialus globėjas turi atitikti tam tikrus reikalavimus, kurie susideda iš amžiaus, pajamų, ne teistumo, mokymų, būsto, motyvacijos ir kvalifikacijos kėlimo. Ekspertų teigimu, globėju gali būti tik „...pilnametis...“ (L1) asmuo, tai yra nuo 18 metų amžiaus. Valstybės vaiko teisių apsaugos duomenimis (2017) dėl globos tėvų globos netekusiam vaikui gali kreiptis globėjas (rūpintojas) jei jis yra iki 65 metų amžiaus, išskyrus artimąjį giminaitį (artimi vaiko giminaičiai yra seneliai, broliai ir seserys), jei jis nori laikinai globoti (rūpinti) jaunesnį kaip 10 metų vaiką. Taip pat ne jaunesni nei 21 metų amžiaus, išskyrus artimąjį vaiko giminaitį. Globoti (rūpinti) norintis asmuo nebūtinai turi būti susituokęs ar privalo turėti būstą, priklausantį jam nuosavybės teise. Bareikienės (2017) nuomone, pilnametis asmuo

geba būti atsakingu ir ieškoti geriausio įmanomo sprendimo. Taip pat atstovauti nepilnametį bei pasirūpinti jo gerove. Svarbiausia, kad asmuo, norintis globoti (rūpinti) be tėvų globos paliktą vaiką, turėtų tinkamas sąlygas vaikui augti ir ugdytis (2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa). Tyrimo ekspertų teigimu, svarbu potencialaus globėjo pajamos, jis privalo turėti nuolatinės pajamas. Taip pat negali būti teistas. Tyrimo metu taip pat išryškėjo, kad globėjas privalo išklaudyti globėjų ir tėvių mokymą ir konsultavimą (GIMK), kurie remiantis Valstybės vaiko teise (2017), organizuojami globėjui nemokamai atestuoto socialinio darbuotojo ir trunka ne ilgiau nei 3 mėnesiai. Tyrimo eigoje taip pat nurodoma, kad globėjas privalo turėti deklaruojamą gyvenamą vietą, tai reiškia turėti nuosavą ar nuomojamą būstą. Galima paminėti ir tai, kad Lietuvoje didelį skaičių vaikų globojamoms šeimoms ar šeimynoms neretai yra suteikiami būstai iš valstybės ar rėmėjų. Ekspertų atsakymuose išryškėjo, jog globėjas „...turi būti motyvuotas..“ (L1), „...reikia būti motyvuotam ir kelti kvalifikaciją per mokymus ar seminarus...“ (L2).

Atitikus numatytus reikalavimus ir globojant vaiką, globėjas gali gauti tam tikras paslaugas. Raudeliūnaitė, Urbikaitė (2011) teigia, kad labiausiai globėjams trūksta finansinės paramos. Tyrimo metu išryškėjo, kad globodami vaiką, globėjams „...skiriama vaiko išlaikymui...“ (L2) mėnesinė pinigų suma, kuri skiriama remiantis vaiko poreikiais – sveikatos būkle. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis (2017) kiekvienam vaikui, globojamam (rūpinamam) šeimoje, jo globos (rūpybos) laikotarpiu kas mėnesį mokama 4 bazinių socialinių išmokų dydžio (152 Eur) globos (rūpybos) išmoka. Taip pat vaiko globėjui (rūpintojui) už vaiką, kuriam globa (rūpyba) nustatyta šeimoje, nuo 2016 m. sausio 1 d. yra mokamas 1 bazinės socialinės išmokos dydžio (38 Eur), o nuo 2017 m. sausio 1 d. – 4 bazinių socialinių išmokų dydžio (152 Eur) globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas. Ekspertų teigimu, „...už globojamą vaiką mokės ne tik išmoką vaiko išlaikymui, bet ir atlygį globėjui...“ (L5). Taip pat numatyta „laikinojo atokvėpio“ paslauga. Ši paslauga skaičiuojama akademinėmis valandomis ir vienam paslaugos gavėjui teikiamos paslaugos vidurkis – 336 ak/val. per metus. Tai reiškia, kad globėjai gali laikinai palikti globojamą vaiką tam tikrais, numatytais atvejais specialistų priežiūroje. Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimo Lietuvoje 2014–2020 praktikoje, dažniausiai šia paslauga naudojasi neįgalius vaikus auginančios šeimos, globėjai. Bendruomenės paslaugų išvystymas leidžia globėjams lengviau gauti reikiamas paslaugas ir užtikrinti vaiko gerovę, todėl ypatingai svarbus bendruomenės vaidmuo.

Išanalizavus interviu turinį, galima daryti prielaidą, kad besiruošiant deinstitutionalizacijai teikiamas palaikymas globėjams. Socialinio darbo ekspertai įvardija, kad pirmiausia numatomi reikalavimai potencialiems socialiniams ir profesionaliems globėjams, kaip

numatytas amžius, pajamos, gyvenamas būstas, ne teistumas, motyvacija, privalomi mokymai, bei kvalifikacijos kėlimas. Atitikus reikalavimus, potencialus globėjas gali globoti vaiką ir gauti tokias paslaugas, kaip materialinę išmoką vaiko išlaikymui, taip pat materialinį atlygį globėjui už globojamą vaiką, bei „laikinąjį atokvėpį“.

Deinstitucionalizacijai besiruošiančio socialinio darbo su tėvų globos netekusiais vaikais, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų reikšmė bendruomenėje Lietuvoje ir Ukrainoje sudaro pagrindinis ir papildomi klausimai („Kaip bendruomenės priima globojamus vaikus, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų? Kaip manote, kas lemia tokį bendruomenės požiūrį? Kaip Jūs galite įtakoti bendruomenės požiūrį, jį gerinti?“), kuriais siekta išsiaiškinti Ukrainos ir Lietuvos bendruomenių požiūrį į tėvų globos netekusius vaikus, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų, požiūrio priežastis bei kaip organizuojamas darbas su bendruomene socialiniame darbe su tėvų globos netekusiais vaikais, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų. Išanalizavus interviu turinį, išskirtos šių klausimų kategorijos (žr.5 lentelę): bendruomenės požiūris į tėvų globos netekusius vaikus, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų, bendruomenės požiūrio priežastys, bendruomenės požiūrio gerinimo galimybės.

5 lentelė

Socialinis darbas su tėvų globos netekusiais vaikais: deinstitucionalizacijos kontekstas Lietuvoje ir Ukrainoje, (N=10)

Kategorija	Subkategorija	Prasminiai vienetai	Įrodantys teiginių pavyzdžiai
Bendruomenės požiūris į tėvų globos netekusius vaikus, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų	Palankus požiūris	6(4U/2L)	<...bendruomenės priima noriai tokius vaikus...>(L2), <...pačios bendruomeninės organizacijos įtraukia vaikus į savo veiklas...>(U4).
	Abejingumas	3(2U/1L)	<...nepastebi...> (U1), <...tarsi ignoruoja...> (L1).
	Gailestis	3(3L)	<...gaila, tokių vaikų...> (L3), <...dažnai jaučia gailestį, kad auga be tėvų...>(L1).
	Nepasitikėjimas	2(2L)	<...žmonės nepasitiki tokiais vaikais...>(L2), <...negali būti garantuotas, tiesiog nekelia pasitikėjimo...> (L1).
Bendruomenės požiūrio priežastys	Baimė	2(1U/1L)	<...bijo būti užpulti...>(U3), <...bijo, kad apgadins jų automobilį...>(L5).
	Informacijos stoka	4(3L/1U)	<... trūksta informacijos...> (U2), <...nežino ir bijo...> (L5).
	Aplinkos įtaka	4(2L/2U)	<...tokia visų nuomonė...>(U1), <...aplinkiniai skleidžia melagingą informaciją...>(L4).
Bendruomenės požiūrio gerinimo galimybės	Išsilavinimo stoka	3(2U/1L)	<...neišprusę žmonės šiuo klausimu...>(U3), <...neišsilavinę asmenys labiau vengia globojamų vaikų...> (L1).
	Prevencinė veikla	10 (5U/5L)	<...rengiame prevencines paskaitas...> (U4), <...prevenciniai renginiai vyksta tiek globos namuose, tiek mieste...>(L2),
	Aktyvus globojamų vaikų dalyvavimas bendruomenėje	7(4L/3U)	<...skatinami vaikus dalyvauti miesto būreliuose...>(L5), <...dalyvaujame miesto šventėse...>(L1), <...mokome vaikus įsitraukti į bendruomenę, dalyvauti susibūrimuose...>(U1).
	Informacijos	3(2U/1L)	<...žinoma yra lankstinukų...>(U1), <...reikia, kad per

	sklaida		<i>žiniasklaidą kalbėtų labiau teigiamai, o ne vien neigiamą nuomonę formuotų apie globojamus vaikus...>(L5).</i>
	Visuomenės švietimas	2(1L/1U)	<i><...mokome visuomenę, kad reikia globoti vaikus šeimose, tada patys išvengsime užaugusių asmenų iš vaikų globos namų pykčio... jei jis bus mylimas šeimoje, galbūt nesijaus atstumtas...> (U1).</i>

Tyrimo metu išryškėjo, Ukrainos ir Lietuvos bendruomenių požiūris į tėvų globos netekusius vaikus, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų. Teigiama, kad „...bendruomenės priima noriai tokius vaikus...“ (L2). Nepaisant to, tyrimo metu taip pat paaiškėjo, kad vis dėl to visuomenė yra abejinga ir „...nepastebi...“ beglobių vaikų, taip pat jiems jaučia gailestį, nepasitikėjimą ir net baimę. Socialinio tyrimo instituto (2005) duomenimis, viena iš priežasčių, stabdančių globos šeimose plėtrą yra nepakankamas šios globos formos propagavimas visuomenėje, neigiamas visuomenės požiūris į žmones, imančius globoti vaikus ir neigiamas požiūris į pačius globojamus vaikus.

Interviu tyrimo metu išryškėjo Ukrainos ir Lietuvos bendruomenės požiūrio priežastys į tėvų globos netekusius vaikus, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų. Tyrimo duomenys tik patvirtino Watson (2012) tvirtinimą, kad tiek globėjai, tiek globojami vaikai yra griežtai vertinami ir apkalbami tiek institucijų lygmeniu tiek bendruomenės. Susidariusiam bendruomenės požiūriui apie globojamą vaiką turi įtakos informacija, kurią jis gauna. Tyrime atskleidžiama, kad bendruomenei iš esmės „...trūksta informacijos...“ (U2). Anita (2007) teigia, kad visuomenės požiūrį formuoja ne žinių stoka, bet ir aplinkiniai. Asmuo susitapatina su greta esančiais ir nejučiomis perima jų emocijas, požiūrį, net įpročius, todėl nenuostabu, kad pateisindami savo neigiamą nuomonę pasitelkiami argumentai, kaip „...tokia visų nuomonė...“ (U1). Tyrime, kaip ir Rimšienės (2006) nuomone, taip pat atskleidžiama, kad bet kokiam procesui pasiekti ar nuomonei susidaryti, dažniausiai į tai yra įtraukiami aplinkiniai asmenys, nebūtinai tiesiogiai, tai gali būti jų pavyzdžiai, nuomonė, požiūris, kuris formuoja proceso dalyvio požiūrį. Šiuo atveju – bendruomenės nario požiūrį lemia kiti bendruomenės nariai. Taip pat neigiamai nuomonei apie globojamus vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų lemia ir išsilavinimo stoka, kuomet „...neišsilavinę asmenys labiau vengia globojamų vaikų...“ (L1). Tyrimo metu taip pat išryškėjo, kad bendruomenės narių požiūris gali būti neigiamas dėl neigiamos patirties į elgesio ir emocijų sunkumų turinčius vaikus, kurie yra netekę tėvų globos. Queensland Government (2013) teigimu be tėvų augantys vaikai dažnai jaučia pyktį, agresiją ir ją išreiškia ant savęs ar kitų asmenų, todėl galima daryti prielaidą, kad vaikas, netekęs tėvų globos ir negebantis valdyti savo emocijų ir elgesio gali netinkamai pasielgti su aplinkiniais, netinkamai išreikšti savo mintis ar naudoti net fizinį ir /ar psichologinį smurtą, taip ilgainiui ir formuojasi neigiama nuomonė apie tėvų globos netekusius vaikus, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų.

Socialinis darbuotojas siekiantis numatyto rezultato, turi atlikti tam tikras veiklas. Šiuo atveju, tyrimo metu, išryškėjo, kad norint gerinti bendruomenės požiūrį į tėvų globos netekusius vaikus, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų, pirmiausia būtina prevencinė veikla, kurios „...*prevenciniai renginiai vyksta tiek globos namuose, tiek mieste...*“(L2). Tyrimo rezultatai tik patvirtino, kad prevencinė veikla yra viena reikšmingiausių socialiniame darbe. Norint sėkmingai įtraukti globojamą vaiką į visuomenę, būtina ją šviesti, mokyti, rengti prevencinius renginius, kad būtų išvengta kliūčių ateityje (Anita, 2007). Tyrimo ekspertų nuomone, globėjai drauge su globojamais vaikais, turi būti aktyvūs dalyviai bendruomenėje. Socialinis darbuotojas ar vaiko globėjas šeimoje turi pasirūpinti, kad globojami vaikai, tiek institucijoje, tiek šeimoje būtų „...*skatinami dalyvauti miesto būreliuose...šventėse...*“(L5). Būtinai tėvų globos netekusio vaiko įtraukimas ne tik į bendruomenines paslaugas, bet ir veiklą, organizuojamus užsiėmimus. Taip vaikas vis labiau įtraukiamas į visuomeninę gyvenimą ir tampa aktyviu, lygiaverčiu bendruomenės nariu (Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų planas 2014-2020 m.).

Tyrimo metu taip pat išryškėjo, kad tiek socialiniai darbuotojai, tiek globėjai, gali keisti bendruomenės požiūrį per informacijos sklaidą. Kijevo šeimos, vaiko ir jaunimo centre informacija skleidžiama per susirinkimus, „...*yra lankstinukų...*“(U1), taip pat per mediją ar socialinius tinklus. Norint pakeisti visuomenės požiūrį reikia pradėti nuo mažų bendruomenių, kurios ir formuoja mases. Todėl aktualu sistemingai supažindinti bendruomenę su vykdoma globos veikla, jos samprata. Paslaugų-mokymas susideda iš informatyvaus supažindinimo su reiškiniu ir tik tuomet pradedamas darbas, todėl ypatingai svarbu bendruomenę supažindinti su tėvų globos netekimu, taip pat su elgesio ir emocijų sunkumais ir pačia globa iš esmės (Garner, Parker, 2016). Galima daryti prielaidą, kad bendruomenės požiūrio gerinimas susideda ne tik iš prevencinės veiklos, informacijos sklaidos ir globojamų vaikų įtraukimas į bendruomeninę veiklą, bet ir tyrime išryškėjo, kad socialiniai darbuotojai moko bei šviečią visuomenę <...*mokome visuomenę, kad reikia globoti vaikus šeimose, tada patys išvengsime užaugusių asmenų iš vaikų globos namų pykčio... jei jis bus mylimas šeimoje, galbūt nesijaus atstumtas...*> (U1).Bendruomenės švietimasyra viena labiau paplitusių prevencinių veiklų (Anita, 2007).

Išanalizavus interviu turinį, galima daryti prielaidą, kad ekspertų teigimu, bendruomenės požiūris į globojamus vaikus, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų yra palankus, taip pat abejingas, jaučiamas gailestis, nepasitikėjimas bei baimė. Teigiama, kad nustatytam požiūriui formotis turi įtakos informacijos stoka, aplinkos įtaka bei bendruomenės narių išsilavinimo stoka. Socialiniai darbuotojai bendruomenės požiūrio gerinimui taiko prevencinę

veiklą, taip pat aktyviai įtraukia globojamus vaikus į bendruomenės gyvenimą, šviečia visuomenę, bei skleidžia informaciją.

Lietuvos ir Ukrainos ekspertų rekomendacijos vaikų globos namų deinstitutionalizacijai sudaro pagrindinis ir papildomi klausimai („Kokie Jūsų pasiūlymai vaikų globos namų deinstitutionalizacijai? Kaip manote, kas aktualu sėkmingai deinstitutionalizacijai?“), kuriais siekta nustatyti Ukrainos ir Lietuvos ekspertų rekomendacijas sėkmingai deinstitutionalizacijai. Išnagrinėjus interviu turinį, išskirtos šios klausimų kategorijos : darbuotojų tobulinimas, globėjų palaikymo tobulinimas, vaikų globos namų reorganizavimas.

6 lentelė

Ukrainos ir Lietuvos ekspertų siūlymai vaikų globos namų deinstitutionalizacijai, (N=10)

Kategorija	Subkategorija	Prasminiai vienetai	Įrodantys teiginių pavyzdžiai
Darbuotojų kompetencijų tobulinimas	Kvalifikacijos kėlimas	6(4L/2U)	<...kelti darbuotojų kvalifikaciją...>(L1), <...ruošti darbuotojus tinkamai...>(L4), <...privalomi mokymai darbuotojams...> (U3).
	Perkvalifikavimas	3(3L)	<...socialinius darbuotojus perkvalifikuoti į globėjus...>(L1), <...darbuotojus perkvalifikuoti, kad vestų profesionalius mokymus globėjams...>(L5)
Globėjų palaikymo tobulinimas	Materialinis	5(3L/2U)	<...didinti išmokas globojamiems vaikams išlaikyti...>(U2), <...numatyti visas socialines garantijas globėjams...> (U1), <...skirti tinkamą atlygį globėjui už vaiko globą...>(U1).
	Moralinis	2(2L)	<...skirti globėjams didesnę palaikymą iš visuomenės...>(L2), <...įtraukti globėjus į bendruomenės gyvenimą...>(L4), <...nepalikti jų vienu...>(L4).
Vaikų globos namų reorganizavimas	Alternatyvių vaikų globos namų kūrimasis butuose/kotedžuose	2(2L)	<...skatinti persiorganizuoti vaikų globos namus į savarankiško gyvenimo namus...>(L1).
	Vaikų globos namų perorganizavimas į mažesnes šeimynas	2(1U/1L)	<...mamos su vaikais projektą vystyti plačiau...>(U4), <...gyventi vaikams šeimynose su mažesniu skaičiumi vaikų...su 8 ar 6 vaikais...>(L5)
Vaikų paruošimo deinstitutionalizacijai tobulinimas	Informavimas	2(2U)	<...neslėpti nuo vaikų kas yra planuojama...> (U1), <...supažindinti juos ir išsamiai papasakoti kas pasikeis, kas liks kaip buvę, na tiesiog vaikas turi būti informuotas apie situaciją, o ne paliktas nuošalyje...> (U4)
	Dalyvavimo skatinimas	2(1U/1L)	<...leisti vaikams dalyvauti diskusijoje ir ne tik dalyvauti kaip klausytojui, o ir jam pasisakyti, ko jis nori, ar jis apskritai nori būti globojamas šeimoje, turint omenyje, kad yra vaikų kur globos namuose praleido pusę savo gyvenimo ir iki pilnametystės trūksta vos metų...> (L2)

Ukrainos ir Lietuvos tyrimų metu išryškėjo ekspertų siūlymai vaikų globos namų deinstitutionalizacijai. Rekomenduojama tobulinti darbuotojų kompetenciją. Kvalifikacijos kėlimui siūloma „...ruošti darbuotojus, mokyti kaip jie turės dirbti tinkamai ir kas jų darbe pasikeis...“(L4). Ukrainos Aukščiausiojoje Radoje (2003) numatyta profesionalų, specialistų ir

darbuotojų atestavimo tvarka, kurie dirba su socialinėmis ir reabilitacinėmis paslaugomis. Numatyta, kad sertifikavimas socialinių darbuotojų ir kitų specialistų, teikiančių socialines ir reabilitacijos paslaugas, atliekamas siekiant gerinti profesinę veiklą, vertinant jų darbo, verslo rezultatus ir profesines savybes. Tyrime taip pat atsispindi respondentų siūlymas „...*darbuotojus perkvalifikuoti, kad vestų profesionalius mokymus globėjams...*“(L5). 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programoje (2017) numatyta, kad socialiniai darbuotojai yra ruošiami, o dalis jų nuo 2017 metų jau paruošti vesti globėjų ir tėvių mokymų konsultacijas. 2019 metais numatytas tokių perkvalifikuotų darbuotojų skaičiaus išaugimas.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva nuo 2014 - 2020 m. vykdoma institucinės globos pertvarkoje (2014), reglamentuojama, kad pagalbos sistemos globėjams ir tėviams kūrimas yra ypatingai svarbus, norint išvengti vaiko patekimo į globos namus. Tėvų globos netekusių vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų socialinio darbo ekspertų tyrime Lietuvoje ir Ukrainoje atsispindi rekomendacijos globėjų palaikymo tobulinimui. Tyrime išsiskyrė materialinis ir moralinis palaikymas. Schofield, Beek, Ward, Biggart (2013) tvirtina, kad vaikų globa yra ypatingai sudėtingas darbas už kurį privalo būti numatytas atitinkamas atlygis. Siūloma „*didinti išmokas globojamiems vaikams išlaikyti...*“(U2), bei „...*skirti tinkamą atlygį globėjui už vaiko globą...*“(U1). Tyrimo atsakymai atspindi esamą situaciją Lietuvoje. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2016) priimtas nutarimas, kad mokama ne tik išmoka globojamam vaikui, kuri sudaro 152 eurų, bet ir tikslinis priedas 159 eurų vaiko globėjui (rūpintojui). Socialiniams globėjams bus skiriama 285 eurų išmoka už vieną globojamą vaiką per mėnesį, jei vaikas turės negalią, išmokos dydis sieks 475 eurus. Taip pat numatytos 400 eurų dydžio išmokos gyvenimo sąlygoms vaikui sukurti bei 190 eurų dydžio išmokos vaiko laukimo laikotarpiu. Taip pat siūloma „...*skirti globėjams didesnę palaikymą iš visuomenės...*“(L2). Būtinai emocinis globėjų palaikymas, nes tai pasiaukojantis darbas, kuomet įsileidžiamas pažeistas nepilnametis žmogus į jau sukurtą globėjo gyvenimą. Globojamiems vaikams neretai trūksta savarankiško gyvenimo įgūdžių, jie negeba pilnavertiškai funkcionuoti visuomenėje, todėl ypatingai svarbu globojamų vaikų, kartu su globėjais, nepalikti visuomenėje vieni ir suteikti emocinį, moralinį ir psichologinį palaikymą (Ukrainian Centre for Social Reforms, 2010).

Tyrimas atskleidė Lietuvos ir Ukrainos tyrimo rekomendacijas vaikų globos namų reorganizavimui „...*mamos su vaikais projektą vystyti plačiau...*“(U4) Taip pat išryškėjo siūlymas reorganizuoti vaikų globos namus į mažesnes šeimynas. Norint išugdyti šeimos vertybes turintį asmenį, kuris būtų savarankiškas visuomenėje, gebėtų priimti teisingus sprendimus, būtina nuolatos rodyti tinkamą pavyzdį. Tuo tarpu vaikų globos namuose

gyvenantys vaikai didelėse grupėse nejaučia šeimos modelio (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programos įgyvendinimo rekomendacijos, 2007).

Tyrimo dalyviai akcentuoja vaiko paruošimo deinstitutionalizacijai tobulinimo svarbą. Child Welfare Information Gateway (2013) teigia, kad vaikas yra lygiavertis visuomenės dalyvis, kuris turi būti įtrauktas ir ruošiamas globaliai ar įvaikinimui, siekiant sėkmingos adaptacijos. Akcentuojama informavimo svarba. Tyrimo dalyviai teigia, kad reikia *<...neslėpti nuo vaikų kas yra planuojama...> (U1)*, *<...supažindinti juos ir išsamiai papasakoti kas pasikeis, kas liks kaip buvę, na tiesiog vaikas turi būti informuotas apie situacija, o ne paliktas nuošalyje...> (U4)*. Taip pat atsispindi vaiko dalyvavimo svarba *<..leisti vaikams dalyvauti diskusijoje ir ne tik dalyvauti kaip klausytojui, o ir jam pasisakyti, ko jis nori, ar jis apskritai nori būti globojamas šeimoje, turint omenyje, kad yra vaikų kur globos namuose praleido pusę savo gyvenimo ir iki pilnametystės trūksta vos metų...> (L2)*. Owen, Griffiths, Condilac (2015) teigia, kad vaikas yra funkcionuojantis visuomenės, bendruomenės dalyvis su savo teisėmis ir pareigomis.

Išanalizavus interviu turinį, galima daryti prielaidą, kad norint sėkmingai ruošti deinstitutionalizacijai ypatingai svarbu darbuotojų kompetencijų tobulinimas, kuomet socialiniai darbuotojai keliasi kvalifikaciją ar persikvalifikuoja. Taip pat aktualus globėjų palaikymo tobulinimas, kuris yra materialinis ir moralinis. Siekiant sukurti šeimai artimą aplinką siūloma reorganizuoti vaikų globos namus į mažesnius, kurie gali būti įsikūrę kotedžuose, butuose, taip pat kurti mažesnes šeimynas. Taip pat svarbu tobulinti globojamų vaikų paruošimą juos informuojant, bei skatinant dalyvauti sprendimų priėmimo, išsakyti savo nuomonę bei požiūrį.

Apibendrinant galima teigi, kad pasiruošimas deinstitutionalizacijai yra sudėtingas procesas, kuriam įgyvendinti būtinas darbas su vaikais, globėjais, bendruomene, vaikui artima aplinka, bei su socialiniais darbuotojais. Vaikų palaikymui numatomas asmeninių socialinių paslaugų formavimas, įtvirtinimas ir palaikymas, kuomet socialiniai darbuotojai teikia paslaugas vaikui. Taip pat išskiriama globėjų paieška, bei savo veiklos vertinimas remiantis rekomendacijomis. Nors ir numatomas vaiko informavimas apie pasiruošimą deinstitutionalizacijai, tačiau siūloma jį tobulinti. Taip pat reikia skatinti vaiką dalyvauti diskusijose, bei reikšti savo lūkesčius. Globėjams teikiama „laikinojo atokvėpio“ paslauga, taip pat materialus atlygis už globojamą vaiką, tačiau rekomenduojama tobulinti materialųjį bei moralinį globėjų palaikymą, siekiant sėkmingos deinstitutionalizacijos. Socialiniai darbuotojai taip pat gerina bendruomenės požiūrį į globojamus vaikus per prevencines veiklas, švietimą bei visuomenės informavimą. Siekiant sukurti kuo artimesnę šeimai aplinką, siūloma reorganizuoti vaikų globos namus į mažesnes šeimynas, apgyvendinti vaikus butuose, kotedžuose, savarankiško gyvenimo namuose.

2. 5. Socialinio darbo su tėvų globos netekusiais vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų, deinstitutionalizacijos kontekste: Lietuvos ir Ukrainos tyrimų rezultatų sugretinimas

Tyrimo analizės metu išryškėjo Lietuvos ir Ukrainos deinstitutionalizacijai besiruošiančio socialinio darbo su tėvų globos netekusiais vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų panašumai ir skirtumai.

Lietuvos ekspertai įvardijo, kad ASP vaikams įtvirtinama tiek teoriniu, tiek praktiniu būdu. Kai tuo tarpu, Ukrainos ekspertai įvardijo, kad tai atlieka tik teorinėmis priemonėmis. Galima daryti prielaidą, kad ruošiantis deinstitutionalizacijai Lietuvoje, labiau akcentuojama į praktinį mokymą, savarankiškumą, vaiko laisvę veikti ir mokytis ne tik teoriškai, bet ir per tam tikras kasdieniniam gyvenimui reikalingas atlikti užduotis ir taip formuojami savarankiškam gyvenimui reikalingi įgūdžiai (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programos įgyvendinimo rekomendacijos, 2007). Tucker (2017) teigia, kad Ukrainoje institucijos tipo vaikų internatuose glojami vaikai, nėra mokomi savarankiškam gyvenimui reikiamų įgūdžių, jiems trūksta praktikos, kasdieninių namų ruošos darbų, todėl išėję iš vaikų globos namų yra nepasirengę savarankiškam gyvenimui visuomenėje todėl siekiama iš institucijų perkelti globoti vaikus į šeimas ir šeimynas. Lietuvos tyrimo metu išryškėjo siūlymas plėsti alternatyvius vaikų globos namus butuose ar kotedžuose. Lietuvoje vaikų, gyvenančių vaikų globos namuose, apgyvendinimas butuose jau vyksta nuo 2016 metų (Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų planas 2014-2020 m.).

Lietuvos ir Ukrainos tyrime išryškėjo, kad socialiniai darbuotojai ne tik patys dirba su vaikų globa, tačiau ir atestuoti socialiniai darbuotojai dirbantys su vaikų globa gali ieškoti potencialių globėjų ir vesti jiems globėjų ir tėvų konsultavimo mokymus (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva nuo 2014 - 2020 m. vykdoma institucinės globos pertvarka 2014). Galima daryti prielaidą, kad Lietuvoje keliami aukštesni reikalavimai globėjams, nei Ukrainoje, nes Lietuvos respondentų teigimu, reikia ne tik atitikti tokius reikalavimus, kaip amžius, gyvenama vieta, pajamos, mokymai, bet ir būti motyvuotam bei kelti kvalifikaciją. Motyvacija yra neatsiejama nuo sėkmingai įgyvendinamos vaiko globos. Motyvacija, tai pažengusių ir kvalifikuotų ir gerai pasiruošusių specialistų bei globėjų savybė. Motyvuotas globėjas geba efektyviai susidoroti su problemomis ir sunkumais (Passmore, 2011; Miller ir Rollnick, 2012).

Ukrainos ir Lietuvos socialinio darbo su tėvų globos netekusiais vaikais, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų, deinstitutionalizacijai besiruošiančiame procese, globėjų palaikymo specifika yra skirtinga. „Laikinojo atokvėpio“ paslauga taikoma tik Lietuvoje. LR socialinių

paslaugų kataloge (2006) numatyta teikti naują paslaugą, kuri yra visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė, nuolatinės specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba krizių atvejais, vaikams laikinai netekus tėvų globos, šeimos nariams, globėjams, rūpintojams laikinai dėl tam tikrų priežasčių (ligos, komandiruotės, atostogų ir kt.) negalint prižiūrėti asmenų, kuriems reikalinga nuolatinė priežiūra – „atokvėpio“ paslaugos. Prie materialaus globėjų palaikymo, taip pat išanalizavus Ukrainos ir Lietuvos tyrimo duomenis, paaiškėjo, kad Ukrainoje globėjai gauna numatytas mėnesines išmokas išlaikyti vaikui, kai tuo tarpu Lietuvoje, prie išmokų išlaikyti vaikui pridodamas atlygis globėjui. Nors materialinis globėjų palaikymas yra ypatingai svarbus, tačiau Lietuvos ekspertų tyrimo metu išryškėjo, kad ne ką mažiau dėmesio turėtų būti skiriama moraliniam globėjų palaikymui, kurio itin trūksta. Lietuvoje, kaip ir Ukrainoje, trūksta visuomenės supratingumo globos srityje. Ukrainos visuomenė neįgaliųjų atžvilgiu, tiek vaikų, tiek suaugusiųjų, išreiškia daug neigiamų emocijų ir reakcijų, tokių kaip agresija, ignoravimas, neapykanta, priešiškus, kaltinimai ir kt (Tucker2017). Tyrimo duomenys tik patvirtino Watson (2012) tvirtinimą, kad tiek globėjai, tiek globojami vaikai yra griežtai vertinami ir apkalbami tiek institucijų lygmeniu tiek bendruomenės. Socialiniai darbuotojai tiek Ukrainoje, tiek Lietuvoje požiūriu į globojamus vaikus gerinimui, darbą su bendruomene organizuoja panašiu principu: vykdoma prevencinė veikla, visuomenės švietimas, bei vaiko įtraukimas į bendruomeninę veiklą. Remiantis Garner, Parker (2016), bendruomenė atlieka ypatingai svarbų vaidmenį vaikų globoje, todėl aktualu įsilieti į bendruomenę bei gauti iš jos žmogiškąsias bei finansines paslaugas, kurias ji gali pasiūlyti.

Apibendrinant galima daryti prielaidą, kad deinstitucionalizacijai besiruošiantis socialinis darbas Ukrainoje ir Lietuvoje turi ir panašumų ir skirtumų. Potencialiems globėjams yra taikomi panašūs reikalavimai, kurie reglamentuoti įstatymų, tačiau Lietuvoje atsispindi motyvacijos svarba. Taip pat organizuojamas socialinis darbas su bendruomene panašiu principu, kuomet bendruomenė mokoma, šviečiama, bei į ją įsiliejama. Pastebėta jog globojamų vaikų palaikymas labiau išvystytas Lietuvoje negu Ukrainoje, dėl ne tik teorinių bet ir praktinių metodų taikymo. Taip pat Lietuvoje globėjai yra labiau palaikomi deinstitucionalizacijai besiruošiančiame procese nei globėjai Ukrainoje. Jiems teikiamos ne tik išmokos vaikui išlaikyti, bet materialinis atlygis globėjui, bei „laikinas“ atokvėpis.

IŠVADOS

1. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad deinstitutionalizacijai besiruošiantis socialinis darbas su elgesio ir emocijų sunkumų turinčiais, tėvų globos netekusiais vaikais, remiantis užsienio šalių gerąją deinstitutionalizacijos praktika, skatina neatsisakyti institucinės globos, bet gerinti jos sąlygas, kokybę, skatinti institucijų novatoriškumą, klientų savarankiškumą, mažinti globojamų vaikų skaičių grupėse. Aktualus bendruomeninės globos išvystymas, tvarios ir kultūriškai atitinkančios priežiūros sistemos vaikams sukūrimas, struktūrinių fondų finansavimo įsisavinimas, globėjų, įtėvių ir darbuotojų ruošimas
2. Empirinio tyrimo rezultatai atskleidė deinstitutionalizacijai besiruošiančių Lietuvos ir Ukrainos socialinių darbuotojų patirtis, dirbant su elgesio ir emocijų sunkumų turinčiais, tėvų globos netekusiais vaikais. Rengiami individualūs vaikų globos planai, teikiamos bendrosios ir specialiosios socialinės paslaugos, ieškoma globėjų, kurie atitiktų numatytus reikalavimus. Teikiamos paslaugos globėjams – materialinis atlygis už globojamą vaiką, bei moralinis visuomenės palaikymas. Socialiniai darbuotojai bendruomenės požiūrį į globojamus vaikus gerina per prevencines, švietėjiškas veiklas, informacijos sklaidą, globojamų vaikų įtraukimą į bendruomeninį gyvenimą.
3. Taikant kokybinio tyrimo metodus, identifikuotos tyrimo ekspertų rekomendacijos vaikų globos namų deinstitutionalizacijai. Ukrainos ir Lietuvos ekspertai rekomenduoja: kelti socialinių darbuotojų kvalifikaciją; tobulinti globėjų palaikymo sistemą; teikti didesnę materialų atlygį globėjams; perorganizuoti vaikų globos namus į mažesnes šeimynas; tobulinti vaikų paruošimą deinstitutionalizacijai; leisti pačiam vaikui dalyvauti sprendimų priėmime, diskusijoje.
4. Taikant teorinius ir kokybinius tyrimo metodus, atskleistos Lietuvos ir Ukrainos socialinio darbo ekspertų, dirbančių su elgesio ir emocijų sunkumų turinčiais, tėvų globos netekusiais vaikais, deinstitutionalizacijos kontekste, veiklos kryptys: klientų-vaikų palaikymas, globėjų palaikymas, darbas su bendruomene ir socialinių darbuotojų kompetencijų tobulinimas. Socialiniai darbuotojai palaiko klientą-vaiką, formuodami asmenines socialines paslaugas, jas įtvirtindami ir palaikydami. Globėjų palaikymui naudojamas įtėvių ir globėjų konsultavimas, socialinių globėjų ruošimas, „laikinojo atokvėpio“ paslauga. Darbas su bendruomene vykdomas per prevencines veiklas, išnaudojant žmogiškuosius ir finansinius išteklius. Socialinių darbuotojų kompetencijų tobulinimui taikomi mokymai, kvalifikacijos kėlimas ar persikvalifikavimas.

REKOMENDACIJOS

Teorinio ir empirinio tyrimo rezultatai leidžia pateikti šias rekomendacijas socialiniams darbuotojams, kurie ruošiasi dirbti deinstitutionalizuotais tėvų globos netekusiais vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų:

- Siekiant užtikrinti sėkmingą deinstitutionalizaciją socialiniams darbuotojams rekomenduojama kelti kvalifikaciją ir/ar pagal poreikį persikvalifikuoti.
- Siekiant paruošti vaikus deinstitutionalizacijai rekomenduojama vaikams, likusiems be tėvų globos, teikti informavimo paslaugas, bei skatinti globojamus vaikus dalyvauti procese, priimant sprendimus ir reiškiant savo nuomonę.

Teorinio ir empirinio tyrimo rezultatai taip pat leidžia pateikti rekomendacijas politikams, kurie priima sprendimus dėl deinstitutionalizacijai besiruošiančio socialinio darbo su tėvų globos netekusiais vaikais:

- Siekiant užtikrinti globėjų palaikymą besiruošiant deinstitutionalizacijai, rekomenduojama palaikyti globėjus materialiai ir morališkai.
- Siekiant pagerinti vaikų globos namų gyventojų sąlygas rekomenduojama neatsisakyti vaikų globos namų, o juos reorganizuoti į mažesnius, šeimos tipo globos namus kotedžuose, butuose ar savarankiško gyvenimo namuose.

LITERATŪRA

1. 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa (2017) . [žiūrėta: 2017-12-07] Prieiga per internetą: <http://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/2014-2020-metu-europos-sajungos-fondu-investiciju-veiksmu-programa>
2. Ališauskas, A. Šimkienė, G. (2013). *Mokytojų patirtys, ugdant mokinius, turinčiu elgesio ir (ar) emocijų problemų*. Specialusis ugdymas;
3. Alternative care Guidelines. *Resolution adopted by the General Assembly* [žiūrėta:2017-12-14] prieiga per internetą: https://www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English.pdf;
4. Andreytsiv I. (2017) *A social worker's story, Ukraine*. Ukrainsa Pravda.
5. Anita M. A. (2007) *China's Abandoned Children and Transnational Adoption: Issues and Problems for U.S.-China Relations, Adoption Agencies, and Adoptive Parents* [žiūrėta:2017-12-09] prieiga per internetą: <https://muse.jhu.edu/article/211693/summary>;
6. Bareikienė D. (2017) *Atestavimo nepilnamečiams vaikams ypatumai*. Mykolas Romeris University;
7. Barkauskienė J. (2013) *Sistemų teorija*. [žiūrėta:2017-12-10] prieiga per internetą: <https://prezi.com/uzhtfxlfp1ml/sistemu-teorija/>;
8. Barnard-Brak L., Nuner J., Sulak T., Davis T. (2015). *Costs of and Satisfaction With Child Care Arrangements for Parents of Children With Emotional or Behavioral Disorders*. Journal of Family Issues.
9. Berger, P. L., Luckman, T. (1999). *Socialinės tikrovės konstravimas: žinojimo sociologijos traktatas (vert. iš angl.)*. Vilnius: Pradai.
10. Biliūnienė J., Miltenienė L. (2013) *Tėvų, įveikiančių vaikų elgesio ir emocijų sunkumus, patirtis: anetinės apklausos rezultatų analizė*. ŠU.
11. Bitinas, B., Rupšienė, L., ir Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
12. Browne K. (2006) *Overuse of institutional care for children in Europe* [žiūrėta:2017-12-14] prieiga per internetą: <http://www.bmj.com/content/332/7539/485.full>;
13. Bubnys R., Petrošiūtė D. (2008) *Socialinių pedagogų ir socialinių darbuotojų gyvenimo kokybės vertinimas: profesinis aspektas*. Šiaulių universitetas, Socialinės gerovės ir negalės studijų fakultetas.
14. California family child care home licensing regulation highlights (2015) . *The Child Care Licensing Program licenses and monitors Family Child Care Homes and Child Care Centers in an effort to ensure that they provide a safe and healthy environment for children who are in day care*. CDSS
15. Child Welfare Information Gateway (2013) *Protecting children. Strengthening families, Preparing children and youth for adoption or other family permanency*. [žiūrėta:2017-12-15] prieiga per internetą: https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/preparing_youth.pdf;
16. Dreikurs Ferguson E. (2000). *Individual Psychology is ahead of its time*. Journal of individual psychology.
17. Dunajevs E. (2011). *Asmeninių socialinių paslaugų sistemos raida pokomunistinėje Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Vilnius: VU.

18. Dunajevus E. (2011). *Asmeninių socialinių paslaugų sistemos raida pokomunistinės Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, sociologija.
19. Eurochild (2012), *Working Paper, De-institutionalization and quality alternative care for children in Europe, Lessons learned and the way for ward*, [žiūrėta: 2017 – 02 – 22]. Prieiga per internetą: <http://www.eurochild.org/fileadmin/ThematicPriorities/CIAC/Eurochild/Eurochild%20Working%20Paper%20-%20DI%20%26%20Quality%20Alternative%20Care.pdf>
20. European Expert Group on the Transition from Institutional to Community-based Care (2012) *Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community Based Care. Guidance on implementing and supporting a sustained transition from institutional care to family-based and community-based alternatives for children, persons with disabilities, persons with mental health problems and older persons in Europe*. [žiūrėta: 2017-06-27] Prieiga per internetą: <http://www.deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2016/04/GUIDELINES-Final-English.pdf>
21. Ferraina S. (2014). *Would you call this „home“? What is Deinstitutionalization (DI) – from institutional to community based care*.EASPD.
22. Frank L. G. (2010). *Improving Family Involvement for Juvenile Offenders with Emotional / Behavioral Disorders and Related Disabilities*. Behavioral Disorders. Vol. 36 Issue 1, p52-60. 9p.
23. Gaižauskienė A. (2012). *Vaikų emociniai ir elgesio sutrikimai*. Sveikatos, fizinio ir socialinio ugdymo katedra.
24. Galkienė A. (2005). *Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
25. Genienė R. Šumskienė E. (2016). *Stacionarios globos pertvarka Lietuvoje institucionalizmo teorijos požiūriu*. VUL.
26. Gvidaitė L., Šimkonytė S. (2016). *Vaikų globos namų deinstitutionalizacija Lietuvoje: ar „vežimas“ judės į priekį?* VU. [žiūrėta: 2017 – 06 – 22]. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/socialine-teorija-empirija-politika-ir-praktika/article/view/9817/7636>
27. Hudson C. G. (2016). *A model of deinstitutionalization of psychiatric care across 161 nations: 2001–2014*. International journal of mental health.
28. Institute for demography and social studies of national academy of science of Ukraine. United Nations Children's fund (UNICEF) Ukrainian Centre for Social Reforms (2010) *Child poverty and disparities in Ukraine* [žiūrėta:2017-12-09] prieiga per internetą: https://www.unicef.org/ukraine/Full_Bidnist_i_nerivni_mozlyvosty_ENG_final_02.11.2010.pdf;
29. InternationalJournalofSocialWelfare
30. Iryani T., Ruzyanei N., Azhar S., Koon M., Salwina W. (2013) *Pediatrics international*. Official journal of the Japan Pediatric Society
31. Ise E., Schroder S., Breuer D. Dopfer M. (2015). *Parent–child in patient treatment for children with behavioural and emotional disorders: a multilevel analysis of within-subjects effects*. BMC Psychiatry.
32. Ivanauskienė F., Kliknaitė J. (2008) *Savanoriška vaikų globa: edukacinės vertės aspektas*. Šiaulių universitetas, Edukologijos fakultetas. Socialiniai mokslai ir edukologija. [žiūrėta:2017-12-15] prieiga per

interneta:

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:LMFiUWp87qAJ:www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/jmd/08_04_20/27_ivanauskiene%2520kliknaite.pdf+&cd=10&hl=lt&ct=clnk&gl=lt;

33. Ivanova V., Bagdonov G. (2015) *The Deinstitutionalization of Children in Bulgaria – The Role of the EU*. National Network for Children, Sofia, Bulgaria. Socialpolicy & Administration.
34. Young-Pelton, Cheryl A., Dotson T. D. (2017). *Ethical Issues in Rural Programs for Behavior Analysis for Students With Disabilities*. Rural Special Education Quarterly. Vol. 36 Issue 1, p38-48. 11p.
35. Johnson L. C. (2003). *Socialinio darbo praktika: bendrasis požiūris*. Vilnius.
36. Jones J. L., Gallus Kami L. (2016) *Understanding Deinstitutionalization: What Families Value and Desire in the Transition to Community Living*. [žiūrėta: 2017-02-04] Prieiga per internetą: <http://db.kvk.lt:2062/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=4ce7133a-041f-4534-956f-917ab11153f7%40sessionmgr102&vid=6&hid=123>
37. Juodaitytė A., Rūdytė K. (2009) *Diskursas kaip socialinių – edukacinių reiškinių kontekstualaus supratimo metodologinė prieiga*. Šiaulių universitetas [žiūrėta:2018-01-01] prieiga per internetą: <file:///C:/Users/Birute/Desktop/6107777.pdf>;
38. Kaffemanienė I. (2006) *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Šiaulių universiteto leidykla;
39. Kardelis K. (2002) *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. 2-asis leidimas Šiauliai.
40. Kwabena F.M. (2014) *From walls to homes: Child care reform and deinstitutionalisation in Ghana*. Wiley Blackwell;
41. Lawrence R., Carlson A., Egeland B. (2006) *The impact of foster care on development* [žiūrėta:2017-12-17] prieiga per internetą: <https://www.cambridge.org/core/journals/development-and-psychopathology/article/the-impact-of-foster-care-on-development/9B6A8059208B7FA5F677E2A063968C5B>
42. Lietuvoje Valstybinio audito ataskaita (2014). *Ar vaikų globos sistema atitinka globojamo vaiko geriausias interesus?* [žiūrėta: 2017-06-27] Prieiga per internetą: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:sEunwf2_hPcJ:https://www.vkontrole.lt/failas.aspx%3Fid%3D3100+&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt
43. Lietuvos higienos norma HN 124:2009 „*Vaikų socialinės globos įstaigos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai*“, patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2009-09-01 įsakymu Nr. V-714
44. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras. *Įsakymas dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų plano patvirtinimo* (2014). Vilnius. [žiūrėta: 2017-06-27] Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c90d41f097de11e3bdd0a9c9ad8ce1bf>
45. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo. – Vilnius, (2006) [žiūrėta:2017-12-09] prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=274453&p_query=&p_tr2=;

46. Lietuvos Respublikos Socialinės Apsaugos ir Darbo Ministro Įsakymas dėl Lietuvos Respublikos Socialinės Apsaugos ir Darbo Ministro 2002 m. Balandžio 18d. Įsakymo Nr. 56 „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo, 2007 m. Nr. A1-145. Vilnius.
47. Lietuvos socialinio darbo taryba (2016). *Pagalba šeimai bendruomenėje – bendradarbiavimo schema savivaldybėje*. Lietuvos socialinio darbo tarybos įžvalga.
48. LR švietimo ir mokslo ministerija (2004) *Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa*. Vilnius;
49. Marčiukaitytė G. (2014). *Paauglių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, elgesio ir emocijų raiškos sąsajos su jų socialine aplinka*. [žiūrėta: 2017-06-27] Prieiga per internetą: <http://gs.elaba.lt/object/elaba:2136352/>
50. Margraf H., Pinquart M. (2016). *Attainment of developmental tasks in emotionally and behaviourally disturbed adolescents across regular vs. special schools: a four-group comparison*. European Journal of Special Needs Education.
51. Marina A., Sladovic F. B. (2005). *Behavioural and emotional problems of children by type of out-of-home care in Croatia*
52. Marinus H. Palacio J., Sonuga-Barke, Gunnar M., Vorria P., McCall R., Mare L., Bakermans-Kranenburg M., Dobrova N., Juffer F. (2011)
53. Miller W. R., Rollnick S. (2013) *Motivational Interviewing: Helping People Change*. – Guilford Press;
54. Narkauskaitė L., Rasa Varvuolienė R., Beržanskaitė A. (2012). Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos higienos institutas. Visuomenės sveikata. *Psichikos sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas vaikams, turintiems psichikos, elgesio ir emocijų sutrikimų, Lietuvoje*. [žiūrėta: 2017-06-20] Prieiga per internetą: [http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/VS%202012%20_2\(57\).pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/VS%202012%20_2(57).pdf)
55. Nazri F., Iryani T., Ruzyaney N., Azhar S. S., Koon M., Salwina W. (2013). Behavioral and emotional problems in a Kuala Lumpur children's home. *Pediatrics International*.
56. Owen F., Griffiths D. M., Condilac R. (2015). *The Ontario Facilities Initiative: Perception of the Deinstitutionalization Process*. *Journal on Developmental Disabilities*. Vol. 21 Issue 2, p49-59. 11p.
57. Passmore J. (2011) *Motivational interviewing – a model for coaching psychology practice*. The Coaching Psychologist;
58. Protection of Children Requiring Special Attention of Society (2008) *Statistical Bulletin*. Kyiv. The State Statistics Committee of Ukraine;
59. Raslavičienė G., Zaborskis A. (2002). *Institutional repository of Lithuanian University of Health Sciences: „Vaikų, augančių globos įstaigose, elgesio ir emocijų mišrių sutrikimų kaita“*. Medicina. [žiūrėta: 2017-06-14] Prieiga per internetą: <https://publications.lsmuni.lt/object/elaba:4795071/>
60. Raudeliūnaitė R., Urbikaitė J. (2011) *Vaikų globos šeimose ypatumai*. Mykolas Romeris University.
61. Rupšienė L. (2007) *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėdos universiteto leidykla;
62. Sadauskaitė D. *Perėjimo prie deinstitutionalizuotos vaikų globos problematika šiuolaikinėje Lietuvoje*. Magistro darbas. VDU

63. Sadauskaitė D., (2015) *Perėjimo prie deinstytucionalizuotos vaikų globos problematika šiuolaikinėje Lietuvoje*. Magistro darbas. Kaunas.
64. Salisbury T., Killaspy H., King M. (2016). *The relationship between deinstitutionalization and quality of care in longer-term psychiatric and social care facilities in Europe: A cross-sectional study*. London, United Kingdom.
65. Savickaitė V. (2010). *Socialinio darbuotojo vaidmenys ugdant vaikų socialinius įgūdžius*. Magistro darbas. Vilnius
66. Schofield, G., Beek, M., Ward, E., Biggart, L.(2013). *Professional foster carer and committed parent: Role conflict and role enrichment at the interface between work and family in long-term foster care, in Child and Family Social Work*. School of social work.
67. Smith J.A., Flower P., Larkin M. (2009) *Interpretative Phenological Analysis*. Theor, Method and Research. London: Sage;
68. Socialinis darbas. Patirtis ir metodai (2014). *Jono Ruškaus pokalbis su Socialinio darbo tarybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pirmininke doc. Ramune Jurkuvienė*. Vilnius.
69. Sturlienė, N. (2007). *Paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programa „Tiltai“*. Kaunas: ArxBaltica spaudos namai.
70. Surmach M. J., Tishchenko E., Pieciewicz-Szczesna H. (2014). *Evaluation of the Quality of Life of Children in Terms of Health as an Interdisciplinary Problem*. [žiūrėta: 2016-06-02] Prieiga per internetą: <http://www.degruyter.com/view/j/pjph.2014.124.issue-3/pjph-2014-0033/pjph-2014-0033.pdf>
71. Šapelytė O., Rimeikytė A., (2015) *Teorijos ir praktikos sąsajos jungtinės II pakopos socialinio darbo studijų programos mokslinės tiriamosios praktikos procese. Teorijų pritaikomumo diskursas*. UAB „BMK Leidykla“ Vilnius.
72. Šinkariova L. (2010). *Vaikų ir paauglių psichopatologija*. Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
73. Šumskienė E. (2014) *Psichikos sveikatos priežiūros deinstytucionalizacija Lietuvoje: minimalūs pokyčiai „maksimalistinėse“ organizacijose*. Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika.
74. Švėdaitė-Sakalauskienė B., Gvaldaitė L., Buzaitytė J. (2014) *„Nepaisomi profesionalai“: socialiniai darbuotojai ir jų galia*. Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika.
75. Tarptaurinės statistinės ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacijos dešimtasys pataisytas ir papildytas leidimas Australijos modifikacija. TLK-10-AM. (2015). Sisteminis ligų sąrašas. [žiūrėta: 2016-06-12] Prieiga per internetą: <http://ebook.vlk.lt/e.vadovas/index.jsp?topic=/lt.webmedia.vlk.drg.icd.ebook.content/html/icd/ivadas.html>;
76. The umbrella organisation of SOS Children's Villages in Ukraine (2015) *A loving home for every child. General information on Ukraine*. [žiūrėta: 2017-11-07] Prieiga per internetą: <https://www.sos-childrensvillages.org/where-we-help/europe/ukraine>;
77. Tidikis R. (2003) *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Lietuvos teisės universitetas;
78. Tucker M. (2017) What does the future hold for Ukraine's children in care? [žiūrėta: 2017-12-09] prieiga per

- interneta: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:FscU6RhanFEJ:https://www.opendemocracy.net/od-russia/maxim-tucker/ukraine-s-unwanted-orphans+&cd=2&hl=lt&ct=clnk&gl=lt;>
79. Turnpenny A. (2016). *Deinstitutionalisation and Community Living for Adults with Intellectual Disabilities: Progress and Challenges*. University of Kent
80. Ukrainos Aukščiausioji Rada. Ukrainos įstatymai ir teisė apie socialines paslaugas (2003) [žiūrėta: 2017-12-09] prieiga per internetą: <http://uazakon.ru/zakon/zakon-o-sotsialnih-uslugah.html>;
81. Ukrainos socialinės politikos ministerijos įsakymas (2012) Dėl patvirtinimo tvarkos aprobuoti socialinius darbuotojus, kitus specialistus, teikiančius socialines ir reabilitacijos paslaugas [žiūrėta: 2017-12-09] prieiga per internetą: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1771-12>;
82. UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe and the Common wealth of Independent States (UNICEF, CIS) (2010), *At home or in a home? Formal care and adoption of children in Eastern Europe and Central Asia*, Geneva: UNICEF, [žiūrėta: 2017 – 02 – 22]. Prieiga per internetą: <http://www.unicef.org/protection/Web-Unicef-rapport-home-20110623v2.pdf>;
83. Unicef Ukraine (2016) Recommendations for parents and caregivers [žiūrėta: 2017-12-09] prieiga per internetą: https://www.unicef.org/ukraine/children_26257.html;
84. United Nations (2009), *Guidelines for the Alternative Care of Children*, New York: UN.
85. Vaicekauskienė V. (2009) Sistemų teorijos integravimas į socialinio darbo veiklą. Vilniaus pedagoginis universitetas. [žiūrėta: 2017-12-10] prieiga per internetą: http://www.litlogos.eu/L58/logos58_181_188vaicekauskiene.pdf;
86. Valstybės Vaiko Teisių ir Įvaikinimo Tarnyba Prie Socialinės Apsaugos ir Darbo Ministerijos. (2014) 2013 metų veiklos ataskaita. [žiūrėta: 2017 01 04]. prieiga per internetą: <http://vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/2013metuataskaita.pdf>.
87. Vilniaus miesto savivaldybės taryba (2013). *Vaiko gerovės plėtros 2013-2020 metų strategija*. Vilnius. [žiūrėta: 2016-05-25] Prieiga per internetą: <https://www.vilnius.lt/vaktai2011/Defaultlite.aspx?Id=3&DocId=30224601>;
88. Visuomenės raidos ir vystymosi institutas (2016) Deinsitucionalizacija. Tvarus perėjimas nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų NVO konferencija vaikams, mokomoji programa.
89. Wagneris H. (2003) *Sistemų teorija ir socialinis darbas/socialinė pedagogika*. VU [žiūrėta: 2017-12-18] prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/socialine-teorija-empirija-politika-ir-praktika/article/view/8544/6389>;
90. Watson R. (2012) *Foster care adoption. The 5 reasons why you don't want to do it*. London: Sage;
91. World Health Organization. (2001) *ATLAS: Mental health resources of the world*. Geneva, Switzerland: World Health Organization.
92. Zaprutko T., Nowakowska E., Kus K., Poglodziński A. (2014) *The Cost of Inpatient Care of Schizophrenia in the Polish and Ukrainian Academic Centers—Poznan and Lviv*. PubMed.
93. Žiburio fondas (2016) *Jausmas kai turi namus: apie globą, įvaikinimą ir kitas galimybes padėti vaikams*. Vilnius.

Birutė Rėzgytė

SOCIAL WORK WITH CHILDREN WHO HAD LOST THEIR PARENTAL CARE IN THE CONTEXT OF DEINSTITUTIONALISATION

The Master's Degree Thesis

Summary

For this work, *theoretical* analysis of the social work with children who are deprived of the parental care was performed in the context of deinstitutionalisation.

Using the *method of semi-structured interview*, research work was carried out with the purpose to provide guidelines regarding social work with children having behavioural and emotional difficulties who had lost their parental care – in the context of deinstitutionalisation, including the content analysis and comparative analysis

In this research, participated the experts of social work from Ukraine and Lithuania working with children having behavioural and emotional difficulties who had lost their parental care.

The *empirical* part examines the experience gained in the activities of Lithuanian and Ukrainian social workers-experts who have been preparing for deinstitutionalisation, and further guidelines for the social work activities.

The most important conclusions of the *empirical* research:

1. In order to successfully implement deinstitutionalisation, it is not necessary to close institutions of care, however, it is necessary to improve its conditions and quality, encourage institutional innovations, and the child clients self-reliance, reduce the number of children receiving care in groups, develop community care, to use possibilities of funding of structural funds, give preparation to custodians, adoptive parents, and caring staff.
2. During preparation for deinstitutionalisation, experience of experts shows that custodians who meet the determined requirements and have motivation are attracted. The material remuneration is given to the custodians, and they acquire moral support of the society. Experts improve attitude of the community through preventive, educational activities, dissemination of information, and involvement of children in the community.
3. In order to successfully implement the deinstitutionalisation of children's care homes, it is necessary to raise qualification of social workers, improve the caregiver's support system, reorganize the care of children, improve preparation of children for it and give information to the children in care.
4. Guidelines for the social work activities during preparation for deinstitutionalisation include the child client support, custodial support, work with the community and development of the competencies of social workers.

Key words: deinstitutionalisation, behavioural and emotional difficulties, reorganization, child custody.

INTRODUCTION

Problem scope and research relevance. Social work is especially important in the contemporary society because it focuses the human being and related problems (Verkhovna Rada of Ukraine, 2003). In Lithuania as well as in Ukraine, one of the areas of social work is work with children who are deprived of the parental care.

In Ukraine, in such a short period as 2007 year, 102 924 children lost their parental care. In Lithuania, from all children in care even 37.66 percent of children live in children's care homes (State Child Rights Protection and Adoption Service, 2014). As it is stated by Lawrence C.R., Carlson E.A., Egeland B. (2006) the children's care home stigmatises the child and has a negative impact on the child's later life. According to the study by Fairuz Nazri Abd Rahman, Tuti Iryani Mohd Daud, Nik Ruzyanei Nik Jaafar, Shamsul Azhar Shah, Susan Mooi Koon Tan, Wan Salwina Wan Ismail (2013) more and more children exposed to the institution care are suffering from behavioural and emotional difficulties.

Therefore, one of the main strategies foreseen in Lithuania is to implement a reform of the institutions providing care in order to reduce the negative conditions of children's living in children's care homes and reduce institutional dependence³.

The authors from various countries point out different challenges and the decisive factors for successful preparation of deinstitutionalisation. It is revealed that it is necessary to raise the staff qualification and prepare them for deinstitutionalized of the social work, and also purposefully use other human resources (Hudson, 2016; Andreytsiv, 2017; Ukrainian Centre for Social Reforms, 2010, Kwabena 2014). Ivanova and Bagdonov (2015) emphasize that the success of deinstitutionalisation is dependent on adequate funding, support for caregivers and children, and access to community-based services.

Researchers Zaprutko, Nowakowska, Kus, Poglodzinski (2014), and [the umbrella organisation of SOS Children's Villages](#) in Ukraine (2015) for the purpose of deinstitutionalisation recommend not liquidation but reorganisation of institutions providing childcare by improvement of the quality of services provided. Dunajevs (2011), Ivanova, Bogdanov (2015), Salisbury, Killaspy, King (2017), Owen, Griffiths, Condilac (2015) recommend development of community-based services and involvement of caregivers and children receiving their care in the community thus not only reducing exclusion but also by improving the community's attitude towards the children receiving care.

³Order of the Minister of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania on Approval of the Action Plan for 2014-2020 on the transition from institutional care to family and community services for the disabled and the children without parental care. 2014. Vilnius.

Successful deinstitutionalisation depends not only on the development of community services, preparation of custodians and adequate funding but also on how certain challenges will be addressed during preparation to deinstitutionalisation.

In order to improve preparation for deinstitutionalisation considering most of the institutions providing childcare, it might be useful to carry out research covering not only Lithuania but also the foreign country – namely Ukraine – which might reveal the external attitude analysing social work with children having behavioural and emotional difficulties who had lost their parental care in the stage of preparation for deinstitutionalisation.

Questions to determine the problem of research. How the social work with children having behavioural and emotional difficulties who had lost their parental care is carried out in the context of deinstitutionalisation? What are the guidelines for social work with children having behavioural and emotional difficulties who had lost their parental care – in the context of preparation for deinstitutionalisation?

Object of the research – social work for children with behavioural and emotional difficulties who had lost their parental care – in the context of deinstitutionalisation.

Purpose of the research – provision of guidelines for social work with children having behavioural and emotional difficulties who had lost their parental care – in the context of preparation for deinstitutionalisation.

Aims of the research:

1. Applying the theoretical and methodological assumptions and looking for relevance of the good practice of deinstitutionalisation gained in the foreign countries, to introduce the social work with children having behavioural and emotional difficulties, and deprived of parental care carried out in the stage of preparation for deinstitutionalisation.
2. Applying the qualitative research methods, to introduce the social work with children having behavioural and emotional difficulties, and deprived of parental care carried out in the stage of preparation for deinstitutionalisation.
3. Applying the qualitative research methods, to introduce recommendations of the Ukrainian and Lithuanian experts regarding the deinstitutionalisation of children's care homes.
4. Applying the analysis of theoretical and empirical data, to compare guidelines for the social work activities provided by the Ukrainian and Lithuanian experts working with the children with behavioural and emotional difficulties, and deprived of parental care.

Methodology and methods of research

Describing the qualitative research methods applied in the Master's thesis, the phenomenological approach to the object of the research is predominant. The research work

focuses on the multifaceted experience of respondents and its expression in the testimonies that in the best way reveal the content of experience of the respondent (Smith, Flower, Larkin, 2009).

The research methods applied in the Master's thesis work are based on the theory of social systems. This theory explains how system members function interacting within a system. According to the theory of social systems, the system is based on organization (elements), i.e. people and their interactions. Analysing in the context of deinstitutionalisation, the social worker carries out the work not only with children but also with a close environment of the child, parents, family, and community. The social system consists of groups of people which are closely linked and their activities coordinated.

The main feature of the system is integrity (Barkauskienė, 2013).

Theoretical model of the system helps the social worker to identify the boundaries of social systems and their interactions and relationships, the purposes and norms of their functioning, aspects and ways of development. The aim is to preserve and develop the relations between different systems-organizations of the environment and individual, include the individual in various systems and help solving the social problems of the individual in the framework of changes in system relations (Vaicėkauskienė, 2009).

The other theoretical and empirical research methods applied in the Master's thesis include the analysis of scientific literature, the semi-structured expert interview, the content analysis, the comparative analysis. The advantage of the semi-structured expert interview is that it allows to see and analyse the situation more comprehensively.

The survey sample. The selection of the participants in the research was carried out by means of targeted non-probabilistic selection where the distribution of the subjects in the population is not well-known (Kardelis, 2002; Tidikis, 2003). For the research, the non-probability qualitative sample, which is formed at the discretion of the investigator on the basis of qualitative research criteria was used. A total of 10 respondents participated in the research. 5 social work experts from Lithuania who were going to participate in the deinstitutionalization process and have at least 10 years of experience, and 5 social work experts from Ukraine who work in the family, youth and children's centre with children having behavioural and emotional difficulties were interviewed.

1. SOCIAL WORK WITH CHILDREN HAVING BEHAVIORAL AND EMOTIONAL DIFFICULTIES, AND DEPRIVED OF PARENTAL CARE – IN THE CONTEXT OF DEINSTITUTIONALISATION: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASSUMPTIONS

1. 1. The good practice of the social work with children having behavioural and emotional difficulties, and deprived of parental care – in the context of deinstitutionalisation

In order to successfully implement deinstitutionalisation of children's care homes, it is necessary to pay attention to the best practices in foreign countries from where one can take an example and apply means of the processes that gained positive results.

Study of the Ukrainian researchers Zaprutko, Nowakowska, Kus, Poglodzinski (2014) states that in order to successfully carry out the deinstitutionalisation, it is essential not to close institutions of care but to improve its conditions and quality, promote institutional innovativeness, and child client self-reliance. Similarly, [the umbrella organisation of SOS Children's Villages](#) in Ukraine (2015) admits it is necessary to reduce the dependence on institutional care but it is not necessary to eliminate the institutional care. Therefore, one of the purposes of deinstitutionalisation can be achieved by the foster family as well as the foster homes, namely formation of the child client self-reliance, autonomy, and ability to independently solve problems thus preventing necessity of the institutional care.

A strategy has been adopted foreseeing that for children who have lost their parental care suitable and safe homes in SOS foster families are found. According to the Ukrainian Law on Social Services adopted by the Verkhovna Rada (2003), community services may be received by persons who apply in writing to the self-government institution or community from which they wish to receive the selected services.

On the basis of observations of [the umbrella organisation of SOS Children's Villages](#) in Ukraine (2015), and study of Zaprutko, Nowakowska, Kus, Poglodzinski (2014) it is possible to state that successful implementation of deinstitutionalized social work requires the proper preparation of social caregivers that would ensure the quality of services and only then gradually move from institutional care to community-based services.

For the purposes of this research, reforms carried out in 2006 by the Government of Ghana in cooperation with the United Nations Children's Fund (UNICEF) which began reforming of the child well-being system may be analysed. The main objective of this reform was to provide a sustainable and culturally relevant surveillance system for children left without parental care, moving from the model based on institutional care to the model of family-based

communal care. "The project on Quality Care for a Child in the Environment Close to the Family: Looking for the Caregivers (Custodians) and Adoptive Parents, and their training, selection, consulting and assisting" was implemented with the purpose to ensure the quality care of children left without parental care in a family friendly environment by providing them caregivers (custodians) and adoptive parents. In the same way, it was concluded that the main components of the deinstitutionalisation reform were reintegration and development of community services. NGOs training, and training of community members and social workers was particularly important in the developing countries as this could help to understand and make thorough analysis of difficulties experienced during deinstitutionalisation (Kwabena Gyimah-Brempong, 2014).

In the study of Salisbury, Killaspy, King, (2016) carried out in 9 EU member states with an object of 193 institutions providing various care services it was concluded that deinstitutionalisation determined by the authors as development of community services is associated with a better quality of service and has a long-term impact. The survey was conducted in Bulgaria, Germany, Greece, Italy, Netherlands, Poland, Portugal, Spain and the United Kingdom, and the survey responses revealed that the greater is the freedom concerning the child client decision the more secure process of deinstitutionalisation is ensured, bearing in mind that the closure or replacement of institutional care is of particular importance for the formation of self-reliance.

In the study by Jones, Gallus, Cothorn (2016) it is determined what is of particular importance for successful deinstitutionalisation, and it is respect for the origin and family history of the child client; close cooperation which gives sense of participation in the process; provision of high quality services; consistent supervision; the child client as a part of the community; family involvement and informing. Therefore, it can be assumed that although community services may be relatively less qualitative they are more favourable than institutional ones as the client and his social network in which the family plays a significant role is included in the problem solving.

Coming to the conclusion it is possible to state that the good practice of deinstitutionalized social work in many countries consists of similar components. The Ukrainian researchers emphasize that access to community services is essential in order to ensure cooperation not only with institutions but also with family, community, and the child client. In the European countries, such as the Great Britain, the Netherlands, Hungary, etc. it is also emphasized that developing of community based services is important for successful deinstitutionalization.

Summing up, the Government of Ghana emphasizes creation of the community-based families and elimination of the institutional care. In Bulgaria, the special attention is paid to material resources. What is important, is the adequate funding and use of funds that allow creation of the new services and involvement of the professional staff, not only NGOs or philanthropists. With the purposeful use of funding, it is important to use it to improve the staff skills. Proper preparing of social workers, training and refresher training is also important. The Canadian researchers point out that successful collaboration with the child client, providing of knowledge and positive assessment can be achieved thanks to the employee's competence. The successful implementation of deinstitutionalization cannot be limited to relying on just one successful example since deinstitutionalisation is a complicated process. In order to properly and smoothly implement deinstitutionalisation, it is necessary to pay attention to the positive experiences of different countries and their integrity.

2. SOCIAL WORK WITH CHILDREN HAVING BEHAVIORAL AND EMOTIONAL DIFFICULTIES, AND DEPRIVED OF PARENTAL CARE – IN THE CONTEXT OF DEINSTITUTIONALISATION: RESULTS OF THE EMPIRICAL RESEARCH

2. 1. Social work with children having behavioural and emotional difficulties, and deprived of parental care – in the context of deinstitutionalisation: Analysis of the Lithuanian and Ukrainian cases

On the basis of operationalization of the research object and responses of the respondents, the following 4 diagnostic areas were identified in the social work with children having behavioural and emotional difficulties, and deprived of parental care – in the context of deinstitutionalisation in Ukraine and Lithuania: 1) child support; 2) caregiver support; 3) community significance; 4) expert suggestions for deinstitutionalisation of the children's care homes.

Subject of the social work with children deprived of parental care. Turnpenny (2016) admits that one of the main parts of social work with children having behavioural and emotional difficulties, and deprived of parental care – in the context of deinstitutionalisation is to support children in care. In order to support a client who in this case is a child, formation of the personal social services (PSS) is necessary, which for the child begins with preparation of the individual social care plan by a social worker. As it is stated, *"analysis of the child needs is prepared"*(L3). After the analysis, general social services are provided. Catalogue of Social Services of the Republic of Lithuania (2006) enlists general social services.

It was also revealed that social workers carry out the search for caregivers. Speaking about social services, which are social care and social institutional care (Directory of social services, 2006), the respondents indicated that they provide social care services in the institution. However, it is interesting that the experts of the research indicated that in order to get prepared for deinstitutionalisation, the special services can also be provided by the custodial family. The Lithuanian experts approve *"the temporary accommodation with temporary caregivers until the permanent are found"* (L1).

Research revealed that for consolidation of PSS, the theoretical and practical methods were chosen. In the theoretical perspective, children deprived of parental care are taught by interviews, and explanations. In the practical perspective– by joint activities, and practical sessions. Meanwhile, PSS assessment is essential for personal social service support. The study results reflect the Order of the Ministry of Education and Science of the Republic of Lithuania

(2004), which provides that at the end of the life skills program the services provided are assessed orally or in writing.

This means that at the time when experts form certain skills of the child or provide services while organisation, and consolidation have already been completed, and the skills or services acquired need to be supported, the social workers make self-assessment, and *"the children themselves often tell what is good for them and what is not"* (U4), the research process revealed that the social workers also share *"information and thus make assessments by comparison to the experience of the other institutions"*(U4). The research also revealed that it serves for the preparation of recommendations. This is one of the new methods in the social work during preparation of deinstitutionalisation where *"it is discussed with administration of the institution, and oral or written suggestions are provided regarding the quality of services."*(L5). So the social worker can independently make suggestions on improvement of the quality of services. The EU Structural Funds Investment Action Program 2014-2020 also foresees that an accredited social worker should provide insights on the own activities and potential caregivers.

In preparation for deinstitutionalisation, it is foreseen that children will be transferred to the adoptive families, caregiver homes, and reorganized community houses.

Although the importance of caregiver preparation for the care of the child is widely emphasized, it is not less important to properly prepare children (Žiburys Foundation, 2016; Ivanauskienė., Kliknaitė, 2008). Research revealed that social workers-experts inform the child about ongoing deinstitutionalization by explaining what can be expected and what changes are planned: *"we tell the children what they can expect as there is a plan to close the children's care homes and they will be moved in accordance to what is planned to live with their caregivers"*(L1), *"we talk with children about the caregivers, their fears and what they want. Any children who want to live with their caregivers are transferred to them, of course if there are the caregivers"* (U5). Children are also taught how to behave in the family of caregivers, how to deal with one or another situation that is typical for the deinstitutionalized child care. Proper preparation of children for new home, and the new distribution of roles helps the child to successfully adapt.

Carrying out analysis of the content of interviews, it can be stated that social workers in support of a child who is preparing for the deinstitutionalization process provide formation, consolidation and maintaining of the plan of personal social services (PSS). Implementation of these services is subject to general, and special services provision as well as looking for the caregivers. In order to assess availability and quality of the PSS, the recommendations are observed, and they are implemented. Child preparation for deinstitutionalisation is carried out through informing and training organised by social workers.

Subject of the Lithuanian and Ukrainian social work with children deprived of parental care, and having behavioural and emotional difficulties in the context of deinstitutionalization.

For the social work with children deprived of parental care in preparation of deinstitutionalization such a factor as preparation of the social caregivers is especially important as the goal of all social work with children deprived of parental care is to create an appropriate, safe environment for the child to grow, and for the child who experienced deinstitutionalized – to grow up in the family albeit not in a biological one. It is therefore extremely important to support the caregivers (Jones , Gallus., 2016; Creation of the conditions for a sustainable transition from institutional care to family and community services in Lithuania for 2014-2020).

According to experts who participated in research, a potential caregiver must meet certain requirements which include age, income, apartment, history without criminal records, motivation, obligatory training and qualification upgrading. The caregiver meeting the requirements and carrying out care of the child, the caregiver may receive certain services. As it admitted in Raudeliūnaitė, Urbikaitė (2011), what the caregivers most lack is the financial support. During the research it was cleared that the caregivers receive a monthly amount for the "*child maintenance*"(L2), which is based on the needs of the child, and the state of health. According to the provision of the Ministry of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania (2017), for every child under the care (custody) in the family during the period of his/ her care (custody), the payment in amount of four basic social benefits (152 EUR) is paid monthly. Also, the child's caretaker (custodian) for a child who has been given care (custody) in a family from 1 January 2016 is paid 1 basic social benefit (38 EUR), and from 1 January 2017 is paid the special supplement for caretakers (custodians) in the amount of 4 basic social benefits (152 EUR). According to the other provision for "*the child under the care the maintenance benefit will be paid, and also the remuneration for caregiver*" (L5).

There is also a "temporary respite" service. This service is calculated by academic hours, and the average service for one service recipient is 336 hours per year. This means that the carers may temporarily leave the child – under certain specially foreseen circumstances – to the specialist for a care. The development of a sustainable transition from institutional care to a family and community service system is practically implemented in Lithuania in 2014-2020, and it is usually used by families of the disabled children, and caretakers. The development of community services makes it easier for caregivers to receive the necessary services and ensure the child's well-being, and therefore the role of the community is of particular importance.

Having analysed the content of interviews, it can be assumed that in the process of preparation for deinstitutionalisation, support is provided to the caregivers. Experts of the social work indicate that the requirements foreseen for potential social and professional caregivers include age, income, apartment, history without criminal records, motivation, obligatory training and qualification upgrading. Upon satisfaction of the requirements, the potential caregiver can take care of the child and receive services such as material payment for the maintenance of the child as well as material remuneration for the caregiver for the child under care, and "temporary respite".

Subject of the communal importance of the social work with children deprived of parental care, and having behavioural and emotional difficulties in the context of deinstitutionalization in the Lithuania and Ukraine. During the research, the attitude of Ukrainian and Lithuanian communities towards children deprived of the parent care who have behavioural and emotional difficulties was cleared out.

It is stated that "*communities positively accept such children*" (L2). Nevertheless, the study also revealed that society is indifferent and can "not note" the children under the care of institutions, feel a pity, distrust and fear. According to the data of the Institute of Social Research (2005), one of the reasons for lack of developments in relation to the custodial families is the lack of promotion of this form of the children care in society, the negative attitude of the society towards people taking care of children, and the children under care.

During the interview in the research, the reasons for the attitude of Ukrainian and Lithuanian communities towards children deprived of the parent care who have behavioural and emotional difficulties were cleared out. The data of the research only confirmed what was admitted by Watson (2012) claiming that both the children under the care and their caregivers are strictly evaluated and criticized both at the institutional level and in communities. The community's attitude towards a child under the care is affected by the information received.

The research revealed the same as opinion by Rimšienė (2006) that in order to achieve changes of any process or development of an opinion usually the surrounding people are involved, and not necessarily directly, for example, it can be examples, opinion, and attitude that shapes the attitude of the participant in the process. In this case, the community member's attitude is determined by other members of the community. The negative attitude towards children deprived of the parent care who have behavioural and emotional difficulties depends on the lack of awareness. According to information from the Queensland Government (2013), the children who grow without parents often feel angry and express aggression on themselves or others. Therefore, it can be assumed that a child who has lost parental care and is unable to manage his or her emotions and behaviour may not properly deal with others, misinterpret

his/her thoughts or even use physical and/or psychological violence. Thus in the long-run the negative attitude towards children deprived of the parent care who have behavioural and emotional difficulties is formed.

The research results only confirmed that the preventive activities are one of the most significant in the social work. In order to successfully manage involvement of a child in the care into the society, it is necessary to educate, train, and prepare it, and provide the preventive measures in order to avoid obstacles in the future (Anita, 2007). In the opinion of experts who participated in the research, the caregivers along with the children under the care should be active community members. A social worker or a member of child's custodial family should ensure that the children in care both in the institution and in the family are *"encouraged to participate in the municipal groups and celebrations"* (L5). It is necessary not only to provide the communal services to the child deprived of the parent care but also to attract to activities, and organized events. This ensures that the child is increasingly involved in social life and becomes an active, equal member of the community (Action plan for moving from institutional care to family and community services for people with disabilities and children left without parental care for 2014-2020).

After analysing the content of the interviews, it can be assumed that according to the experts, the community's attitude towards the children in the care who have behavioural and emotional difficulties is positive or indifferent, people feel a pity, distrust and fear. It is concluded that this is because of the insufficient information, the influence of the environment, and the lack of education of the members of the community. The social workers apply preventive measures to improve the attitude of the community, actively involve the children in care into the community as well as educate society, and disseminate information.

Recommendations of the Lithuanian and Ukrainian experts on the deinstitutionalisation of children's care homes. During the Ukrainian and Lithuanian research, suggestions of the experts for the deinstitutionalisation of children's care homes became evident. They recommend to improve competence of the staff. For the qualification improvement it is suggested to *"give preparation to the staff, train them to work properly, and inform what will change in their work"* (L4). The Verkhovna Rada of Ukraine (2003) provided a procedure of certification of professionals, specialists and staff who work in the sphere of social and rehabilitation services. It is envisaged that certification of the social workers and other specialists providing social and rehabilitation services is carried out in order to improve the professional activities assessing their work and business results, and professional qualities. In the European Union Funds Investment Action Program 2014-2020, it is foreseen that social workers are being

trained, and some of them are already from 2017 ready to carry out counselling for caregivers and adoptive parents.

The survey answers reflect the current situation in Lithuania. The ruling was passed by the Ministry of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania in 2016 not only to pay the child benefit which amounts to 152 EUR but also a special supplementing amount of 159 EUR to the custodial parent (caregiver). The social caregivers will receive a payment of 285 EUR per child/ month, and if the child has a disability, the amount of the benefit will be 475 EUR. There are also 400 EUR lump-sum benefits to cover expenses for the ensuring of child living conditions, and benefits in amount of 190 EUR in the child waiting period. It is also proposed "*to ensure that caregivers receive more support from the public*" (L2). The emotional support for caregivers is necessary as it is self-sacrificing work when a minor child who has been psychologically violated appears in the caregiver's life which is with already established norms and routines. The children in care often lack independent living skills, they are not able to fully function in society, and it is especially important that these children as well as their caregivers are not left alone in the society and provided emotional, moral and psychological support (Ukrainian Centre for Social Reforms, 2010).

The research revealed the recommendations in relation to the Lithuanian and Ukrainian explorations on the reorganization of children's care homes. What became obvious, it was a suggestion to reorganize children's care homes into smaller families. Having expectations to raise a person with family values who is independent in society and able to make the right decisions, it is necessary to constantly show a good example. Meanwhile, children living in children's homes do not experience the family model because of large groups (Recommendations for implementation of the independent life skills curriculum for the orphans and children deprived of the parental care, 2007).

Participants of the research emphasize the importance of improving the child's preparation for deinstitutionalisation. According to the Child Welfare Information Gateway (2013), a child is an equal participant in the society, and the child must be included and prepared for custody or adoption ensuring successful adaptation.

Having analysed the interview content, one can assume that in order to successfully prepare for deinstitutionalization it is especially improve the employees' competences by training or re-training in qualification area. What is also relevant is the improvement of caregiver support, which may be material and moral. In order to create an environment the most close to the family, it is advised to reorganize children's care homes into smaller ones, which may be located in cottage houses, apartments, and form smaller adoptive families. It is also important to

improve the preparation of children for deinstitutionalization processes by informing them and encouraging their participation in decision-making, expressing their views and attitudes.

Coming to conclusions, it is possible to state that preparation for deinstitutionalisation is a complicated process that requires work with children, caregivers, community, people close to a child, and social workers. For the support of children such means as the PSS plan formation, consolidation and maintaining is foreseen as a part of services provided by the social workers to the child. Looking for caregivers is also of importance, as well as the assessment of own activities on the basis of recommendations. Although informing the child about preparations for deinstitutionalisation it planned, it still should be improved. It is also necessary to encourage the child to participate in discussions and express expectations. Caregivers are provided with a "temporary respite" service, as well as material remuneration for a child under care, however, it is recommended to still improve the material and moral support for caregivers in order to achieve the successful deinstitutionalisation. Social workers also improve the community's attitude towards children in care through preventive activities, education and improvement of the public awareness. In order to create the closest to the family environment, it is proposed to reorganize the children's care homes into smaller families, to accommodate children in apartments, cottage houses, and self-contained homes.

CONCLUSIONS

1. Analysis of the scientific literature revealed that social work with children deprived of parental care, and having behavioural and emotional difficulties carried out in preparation for deinstitutionalisation based on the good practice of deinstitutionalisation in the foreign countries encourages not to close institutions of care but to improve their conditions, quality, promote institutional innovativeness, child clients self-reliance, reduce the number of children in groups of the institutional care. What is important, is that community care is developed, sustainable and culturally responsible care system for children created, financing of the structural funds used, and caregivers, adoptive parents and related staff prepared.
2. The results of the empirical research revealed the experience of Lithuanian and Ukrainian social workers working with children deprived of parental care, and having behavioural and emotional difficulties in preparation for deinstitutionalisation. Various means include preparation of individual child care plans are being, provision of the general and special social services, looking for caregivers who meet the requirements. The caregivers are supported by giving material remuneration for a child under care and moral support of the community. Social workers improve the attitude of the community towards the children in care through preventive, educational activities, information dissemination, and inclusion of the children in community life.
3. Adapting qualitative research methods, recommendations of the research experts for the deinstitutionalisation of children's care homes were identified. The experts from Ukraine and Lithuania recommend the following means: to raise the qualification of social workers; improve the care system of caregivers; provide more material remuneration to the caregivers; reorganize children's care homes into smaller families; improve the preparation of children for deinstitutionalisation; allow the child to participate in the decision-making and discussing.
4. Adapting theoretical and qualitative methods of research, the activity guidelines by the Lithuanian and Ukrainian social workers working with children deprived of parental care, and having behavioural and emotional difficulties in preparation for deinstitutionalisation were revealed, and they the following: supporting of a child client, supporting of the caregivers, work with the community and improvement of competencies of the social workers. The social workers support a child client by forming the personal social services (PSS), consolidating them, and maintaining. Consultation of adoptive parents and caregivers, preparation of social caregivers, and provision of the "temporary respite" service is used for support of carers. Work with the community is carried out through preventive activities, and using human and financial resources. Training, refresher training or re-training are applied to improve the competence of social workers.

RECOMMENDATIONS

Results of the theoretical and empirical research allow to suggest the following recommendations for social workers who are going to work after deinstitutionalisation with children deprived of parental care, and having behavioural and emotional difficulties:

- In order to ensure successful deinstitutionalisation, it is recommended that social workers improve their qualification and/or are retrained as needed
- In order to prepare children for deinstitutionalisation, it is recommended that children deprived of parental care are provided information, and encouraged to participate in the process where decisions are made, and their opinions expressed.

The results of the theoretical and empirical research also allow giving recommendations to politicians who take decisions regarding social work with the children deprived of parental care in the preparation for deinstitutionalisation:

- In order to ensure backing of the caregivers while preparing for deinstitutionalisation it is recommended to support caregivers materially and morally
- In order to improve conditions of the residents of the children's care home's, it is recommended not to terminate existence of the child care homes but reorganize them into smaller, family-type care homes, such as apartments, cottage houses, and self-contained homes.

LITERATURE

1. Andreytsiv I. (2017) *A social worker's story, Ukraine*. Ukrainsa Pravda.
2. Anita M. A. (2007) *China's Abandoned Children and Transnational Adoption: Issues and Problems for U.S.-China Relations, Adoption Agencies, and Adoptive Parents* [žiūrėta:2017-12-09] prieiga per internetą: <https://muse.jhu.edu/article/211693/summary>;
3. Barkauskienė J. (2013) *Sistemų teorija*. [žiūrėta:2017-12-10] prieiga per internetą: <https://prezi.com/uzhtfxlfp1ml/sistemu-teorija/>;
4. Dunajevus E. (2011). *Asmeninių socialinių paslaugų sistemos raida pokomunistinėje Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, sociologija. Vilnius: VU.
5. Hudson C. G. (2016). *A model of deinstitutionalization of psychiatric care across 161 nations: 2001–2014*. International journal of mental health.
6. Ivanauskienė F., Kliknaitė J. (2008) *Savanoriška vaikų globa: edukacinės vertės aspektas*. Šiaulių universitetas, Edukologijos fakultetas. Socialiniai mokslai ir edukologija. [žiūrėta:2017-12-15] prieiga per internetą: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:LMFiUWp87qAJ:www.su.lt/bylos/mokslo_1eidiniai/jmd/08_04_20/27_ivanauskiene%2520kliknaite.pdf+&cd=10&hl=lt&ct=clnk&gl=lt;
7. Ivanova V., Bagdonov G. (2015) *The Deinstitutionalization of Children in Bulgaria – The Role of the EU*. National Network for Children, Sofia, Bulgaria. Socialpolicy & Administration.
8. Kwabena F.M. (2014) *From walls to homes: Child care reform and deinstitutionalisation in Ghana*. Wiley Blackwell;
9. Lawrence R., Carlson A., Egeland B. (2006) *The impact of foster care on development* [viewed: 2017-12-09] link: <https://www.cambridge.org/core/journals/development-and-psychopathology/article/the-impact-of-foster-care-on-development/9B6A8059208B7FA5F677E2A063968C5B>;
10. Lietuvos socialinio darbo taryba (2016). *Pagalba šeimai bendruomenėje – bendradarbiavimo schema savivaldybėje*. Lietuvos socialinio darbo tarybos įžvalga
11. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo. – Vilnius, (2006) [viewed: 2017-12-09] link:: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=274453&p_query=&p_tr2=;
12. Lietuvos socialinio darbo taryba (2016). *Pagalba šeimai bendruomenėje – bendradarbiavimo schema savivaldybėje*. Lietuvos socialinio darbo tarybos įžvalga.
13. Order of the Minister of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania on Approval of the Action Plan for 2014-2020 on the transition from institutional care to family and community services for the disabled and the children without parental care. 2014. Vilnius.
14. Owen F., Griffiths D. M., Condilac R. (2015). *The Ontario Facilities Initiative: Perceptionso fthe Deinstitutionalization Process*. JournalonDevelopmentalDisabilities. Vol. 21 Issue 2, p49-59. 11p.
15. Raudeliūnaitė R., Urbikaitė J. (2011) *Vaikų globos šeimose ypatumai*. Mykolas Romeris University.

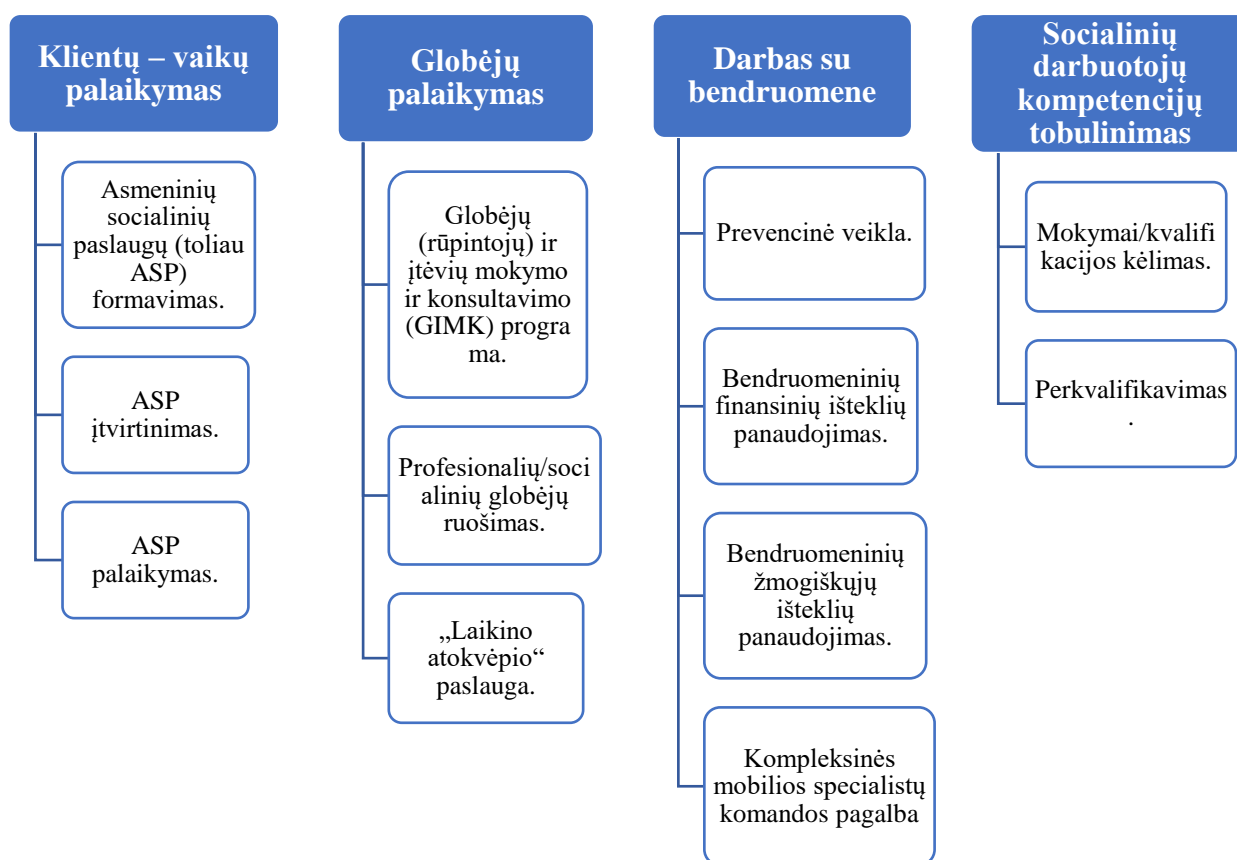
16. Salisbury T., Killaspy H., King M. (2016). *The relationship between deinstitutionalization and quality of care in longer-term psychiatric and social care facilities in Europe: A cross-sectional study*. London, United Kingdom.
17. Salisbury T., Killaspy H., King M. (2016). *The relationship between deinstitutionalization and quality of care in longer-term psychiatric and social care facilities in Europe: A cross-sectional study*. London, United Kingdom.
18. The umbrella organisation of SOS Children's Villages in Ukraine (2015) *A loving home for every child. General information on Ukraine*. [žiūrėta: 2017-11-07] Prieiga per internetą: <https://www.sos-childrensvillages.org/where-we-help/europe/ukraine>;
19. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003). Ukrainian laws and the right to social services - [viewed:2017-12-09] link: <http://uazakon.ru/zakon/zakon-o-sotsialnih-uslugah.html>;
20. Tidikis R. (2003) *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Lietuvos teisės universitetas;
21. Turnpenny A. (2016). *Deinstitutionalisation and Community Living for Adults with Intellectual Disabilities: Progress and Challenges*. University of Kent;
22. Unicef Ukraine (2016) Recommendations for parents and caregivers [žiūrėta:2017-12-09] prieiga per internetą: https://www.unicef.org/ukraine/children_26257.html;
23. UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States (UNICEF, CIS) (2010), *At home or in a home? Formal care and adoption of children in Eastern Europe and Central Asia*, Geneva: UNICEF, [žiūrėta: 2017 – 02 – 22]. Prieiga per internetą: <http://www.unicef.org/protection/Web-Unicef-rapport-home-20110623v2.pdf>;
24. Vaicekauskienė V. (2009) *Sistemų teorijos integravimas į socialinio darbo veiklą*. Vilniaus pedagoginis universitetas. [viewed: 2017-12-09] link: http://www.litlogos.eu/L58/logos58_181_188vaicekauskiene.pdf;
25. Watson R. (2012) *Foster care adoption. The 5 reasons why you don't want to do it*. London: Sage;
26. Zaprutko T., Nowakowska E., Kus K., Poglodziński A. (2014) *The Cost of Inpatient Care of Schizophrenia in the Polish and Ukrainian Academic Centers—Poznan and Lviv*. PubMed.
27. Žiburys foundation (2016) *Jausmas kai turi namus: apie globą, įvaikinimą ir kitas galimybes padėti vaikams*. Vilnius;

PRIEDAI

OPERACIONALIZACIJA

9 lentelė

Socialinis darbas deinstitucionalizacijos kontekste (European expert group on the transition from institutional to community-based care, 2012, Turnpenny A. 2016, Ferraina S. 2014, Jones J., Kami G. 2016, Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje 2014-2020).

Klausimynas

1. Kaip organizuojate darbą su vaikais, netekusiais tėvų globos, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų?(Kas būdinga deinstitucionalizuotai ir institucionalizuotai vaikų globai?)
2. Kokias paslaugas teikiate vaikui, gyvenančiam vaikų globos namuose? (Kokiomis priemonėmis formuojate vaikui asmenines socialines paslaugas? Kaip formuojate tam tikrus vaiko įgūdžius, užtikrinate paslaugų gavimą?)
3. Kokie reikalavimai taikomi globėjams šeimoje? (Kaip tai reglamentuojama?)
4. Kokios paslaugos teikiamos globėjams? (Kaip įgyvendinamos jų atostogos?)
5. Kaip bendruomenės priima globojamus vaikus, kurie turi elgesio ir emocijų sunkumų?
6. Kaip manote, kas lemia tokį bendruomenės požiūrį? (Kaip Jūs galite įtakoti bendruomenės požiūrį, jį gerinti?)
7. Kokie Jūsų pasiūlymai vaikų globos namų deinstitucionalizacijai?
8. Kaip manote, kas aktualu sėkmingai deinstitucionalizacijai?

Demografiniai klausimai:

1. Jūsų amžius...
2. Jūsų lytis ...
3. Išsilavinimas....
4. Kiek laiko dirbate su vaikų globa?